

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Območna enota Ljubljana

**STROKOVNA IZHODIŠČA VARSTVA KULTURNE
DEDIŠČINE ZA KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE**

Ljubljana, avgust 2007

**Strokovna izhodišča varstva kulturne dediščine za krajinski park
Ljubljansko barje**

Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor
Dunajska cesta 48, Ljubljana

Izdelovalec: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Ljubljana

*Nosilka
naloge:* Nataša Bibič, univ. dipl. geog., višja konservatorka

Sodelavci: Barbara Nadbath, univ. dipl. arheol., konservatorka
Darja Pergovnik, univ. dipl. kraj. arh, konservatorska svetovalka
Petra Jernejec Babič, univ. dipl. kraj. arh, konservatorska
svetovalka
Damjana Pediček Terseglav, univ. dipl. etn., konservatorska
svetovalka
Andreja Bahar Muršič, univ. dipl. etn., višja konservatorka
Mojca Arh Kos, univ. dipl. umet. zgod., konservatorska svetovalka
Alenka Železnik, univ. dipl. umet. zgod., konservatorska svetovalka
Saša Renčelj, univ. dipl. etn., konservatorka
mag. Tadej Brate, svetovalec programskega direktorja za
konservatorstvo

*Številka
naloge:* 211/2002

*Vodja
Območne
enote:* Boris Vičič, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec

*Kraj in
datum:* Ljubljana, avgust 2007

© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Območna enota Ljubljana. Vse pravice pridržane. Za vsakršno uporabo besedil in fotografij izven namena, za katerega so bile izdelane smernice, je treba pridobiti dovoljenja izdelovalca.

Tržaška 4, p.p. 398, SI-1001 Ljubljana
telefon: +386 (0)1 241 07 00, telefaks: +386 (0)1 4256112
e-pošta: tajnistvo@lj.zvkds-slo.si
<http://www.zvkds-slo.si>

Registracija: 1/32177/03, Matična številka: 1423215002
Standardna klasifikacija dejavnosti/šifra podrazreda: 92.522
Registrska številka: 5525255195, Davčna številka: 45991413
Žiro račun: 50100-609-000-0010719

STROKOVNA IZHODIŠČA VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE ZA KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE

Vsebina

1.	UVOD	1
1.1.	Namen in vsebina	1
1.2.	Osnovni pojmi in obrazložitve.....	2
1.3.	Celostno varstvo kulturne dediščine	3
1.4.	Obnova kulturnih spomenikov.....	4
2.	PRAVNE PODLAGE.....	8
2.1.	Mednarodne pogodbe.....	8
2.2.	Državni pravni akti.....	10
2.3.	Razglasitveni akti.....	12
2.4.	Razvojni dokumenti.....	14
3.	ENOTE NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE.....	15
3.1.	Značilnosti in usmeritve za varstvo enot kulturne dediščine	15
3.1.1.	Značilnosti in usmeritve za varovanje arheološke dediščine	16
3.1.2.	Značilnosti in usmeritve za varovanje dediščinske kulturne krajine	21
3.1.3.	Značilnosti in usmeritve za varovanje naselbinske dediščine	25
3.1.4.	Značilnosti in usmeritve za varovanje stavbne dediščine	28
3.1.5.	Značilnosti in usmeritve za varovanje memorialne dediščine	40
3.1.6.	Značilnosti in usmeritve za varovanje tehniške dediščine	42
4.	SEZNAM ENOT KULTURNE DEDIŠČINE	44
5.	KARTOGRAFSKI DEL	64
6.	VIRI IN LITERATURA.....	65

1. UVOD

1.1. NAMEN IN VSEBINA

Strokovna izhodišča varstva kulturne dediščine za krajinski park Ljubljansko barje podajajo osnovo varstva in usmeritve nepremične kulturne dediščine na območju Ljubljanskega barja.

Območje obdelave je povzeto po predlaganem območju iz leta 2000 (Strokovne osnove za zavarovanje kulturne dediščine na območju KP Ljubljansko barje – delovno gradivo), spremenjeno je le na zahodni strani, kjer je meja, zaradi degradacije območja, predstavljena na obstoječo avtocesto Ljubljana - Vrhnika. Na severu predstavlja mejo južna ljubljanska obvoznica, na vzhodu cesta Lavrica – Pijava Gorica in Želimejska dolina, na južnem delu pa severno pobočje Krimskega hribovja, z Iškim Vintgarjem. Na tem pobočju se pojavljajo sakralni objekti (Žalostna gora, sv. Jožef, sv. Ana), kot prostorske dominantne, ki so postavljene na historičnih lokacijah nekdanje poselitve. Tako je mogoče razbrati razvoj urbanizacije na območju kulturne krajine Ljubljanskega barja, ki se je v različnih zgodovinskih obdobjih pojavljala na različnih lokacijah, od nižinskega dela Ljubljanskega barja do višje ležečih območij in ponovne selitve v nižinske predele. Poselitev oz. posamezni objekti so nastajali v soodvisnosti od naravnih danosti (vodne razmere, konfiguracija terena, ekspozicija, klima, rastje) in antropogenih posegov v obravnavani prostor, ki ga danes opredeljujemo, kot kulturna krajina Ljubljanskega barja. Zato je severno pobočje Krimskega hribovja, kljub reliefni drugačnosti, neločljivo povezano z nižinskim delom Ljubljanskega barja.

Obravnavano območje sega v občine Brezovica, Vrhnika, Log – Dragomer, Borovnica, Ig, Škofljica in Mestno občino Ljubljana.

Na območju obdelave se nahaja **455** enot kulturne dediščine, od tega so razglašeni **3** - je kulturni spomeniki državnega in **18** kulturnih spomenikov lokalnega pomena.

Strokovna izhodišča so izdelana na osnovi obstoječe evidence kulturne dediščine, ki je vpisana v Register nepremične kulturne dediščine (Ur.l. RS, št. 25/02) ter njene preveritve na terenu. Pri terenskem delu je bilo ugotovljeno stanje evidentirane dediščine, stopnja njene ohranjenosti, poškodbe, uničenje, potrebe po sanaciji. Obstoječa evidenca je bila dopolnjena z novimi podatki.

Uvodni del elaborata je namenjen predstavitvi osnovnih pojmov in načel varstva kulturne dediščine. Poseben poudarek je na pravnih osnovah, ki jih predpisujejo tako veljavna zakonodaja kot tudi ratificirane mednarodne konvencije, ki so za vse udeležence pri posegih v prostor obvezujoče.

Posebno poglavje je namenjeno tudi obnovi kulturnih spomenikov.

V nadaljevanju so opredeljene osnovne značilnosti posameznih enot dediščine, kratek opis, kriteriji vrednotenja, stanje in ogroženost ter varstveni režim.

Z varstvenimi režimi so podane usmeritve in pogoji za poseganje v objekte in območja kulturne dediščine. Navedeni so v posebnem poglavju, ločeno za posamezne zvrsti dediščine in jih je potrebno upoštevati. Vse omejitve imajo za cilj ohranitev lastnosti in celovitosti ter prostorske integritete enot kulturne dediščine.

Strokovna izhodišča vsebujejo tudi seznam evidentiranih enot kulturne dediščine in kartografski prikaz enot kulturne dediščine z vplivnimi območji (priložen na zgoščenci, kot neuradna verzija).

V skladu s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije se na obravnavanem območju nahaja t.i. **Območje nacionalne (krajinske) prepoznavnosti Ljubljansko barje** (z Odlokom o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 11/99) je bilo to območje opredeljeno kot Pomembnejše območje kulturne dediščine - Ljubljansko barje (POKD šte. 20)).

Ožje območje sovpada s pokrajinsko enoto Ljubljansko barje. Je tradicionalno območje kmetijske rabe s spremljajočimi dejavnostmi domače obrti. Sledovi v prostoru so opazni v parcelaciji zemljišč, talni zasnovi vasi, tehniških ukrepov za osuševanje Ljubljanskega barja in usposabljanje kmetijskih zemljišč v preteklosti, kot v vzdrževalnih delih v sedanosti. Zgodnje poselitve razkrivajo številna arheološka najdišča. Najnovejša dognanja so privedla do tega, da je celotno območje Ljubljanskega barja opredeljeno za arheološko območje velikega in izjemnega pomena.

Območja kulturne dediščine na južnem kraškem robu Ljubljanskega barja zgodovinsko, razvojno in prostorsko dopolnjujejo polmesec ožjega območja, zato so zaobjeta v širšem območju in pridružena barjanski celoti.

Nacionalno pomembna krajinska območja so posebne funkcionalne in prostorske enote, za katere se predvidijo takšne prostorske ureditve, ki podpirajo ohranjanje lastnosti, zaradi katerih so opredeljena kot nacionalno pomembna območja krajinske prepoznavnosti. Varovanje je torej povezano z usmerjanjem razvoja v manj konfliktno prostorske situacije, z omejevanjem določenih oblik razvoja, z ustreznim umeščanjem ustreznih razvojnih programov, zlasti na osnovi izrabe značilnosti in posebnosti ter z uveljavljanjem takšnega prostorskega reda, ki bo omogočal njihovo vzdrževanje in trajno ohranitev.

1.2. OSNOVNI POJMI IN OBRAZLOŽITVE

Kulturna dediščina (v nadaljevanju KD) so območja in kompleksi, grajeni ali drugače oblikovani objekti, predmeti ali skupina predmetov oz. ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu.

KD so predvsem arheološka najdišča in predmeti, naselbinska območja, zlasti stara mestna, trška in vaška jedra, oblikovana narava (vrtnoarhitekturna dediščina) in kulturna krajina, stavbe, njihovi deli ali skupine stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti, stavbe in drugi predmeti, ki so v zvezi s pomembnimi osebami in dogodki naše politične, gospodarske in kulturne zgodovine, arhivsko gradivo, knjižnično gradivo, predmeti ali skupine predmetov zgodovinskega, umetnostnozgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, sociološkega, antropološkega, etnološkega in naravoslovnega pomena, ki izpričujejo zgodovinska dogajanja na Slovenskem.

Nepremična KD je tista KD, ki predstavlja nepremičnino ali njen sestavni del, skupine nepremičnin ali območja.

Tip KD določa osnovno tipološko razvrstitev po značilnostih varstva v urejanju prostora. Ločimo arheološko, stavbno, memorialno, vrtnoarhitekturno, naselbinsko, kulturno krajino, zgodovinsko krajino ter integralno dediščino.

Kulturna funkcija KD pomeni neposredno vključevanje dediščine v prostor in aktivno življenje v njem, predvsem na področju vzgoje, posredovanja znanj in izkušenj preteklih obdobij, v krepitvi narodne samobitnosti in kulturne identitete.

Kulturni spomeniki so posamezni objekti ali območja KD, ki so posebnega kulturnega pomena in se to odraža tudi v višji stopnji javnega interesa in običajno v zahtevnejših prostorskih omejitvah. Kadar ima dediščina elemente, s katerimi je dokazana kontinuiteta ali posamezna stopnja kulturnega in civilizacijskega razvoja ali predstavlja kakovostni dosežek ustvarjalnosti, lahko ta dediščina pridobi status kulturnega spomenika. Po lastnostih ločimo arheološke, zgodovinske, umetnostnozgodovinske oziroma umetnostne in arhitekturne, naselbinske, etnološke ter tehniške spomenike, spomenike oblikovane narave ter (spomeniško) kulturno krajino.

Kulturni spomenik, ki predstavlja vrhunski dosežek ustvarjalnosti oz. ključno ali redko ohranjeno dokazilo določenega obdobja zgodovinske preteklosti, lahko pridobi status **spomenika državnega pomena**. Kulturni spomenik, ki je po strokovnih merilih posebnega pomena za ožje oziroma širše lokalno območje, je **spomenik lokalnega pomena**.

Cilji varstva nepremične dediščine, **ki so prostorsko relevantni:**

- vzdrževanje in obnavljanje KD ter preprečevanje njene ogroženosti;
- zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za uresničevanje kulturne funkcije KD ne glede na njeno namembnost;

- zagotavljanje javne dostopnosti KD ter omogočanje njenega preučevanja in raziskovanja;
- preprečevanje posegov, s katerimi bi se utegnile spremeniti lastnosti, vsebina, oblike in s tem vrednost KD.

Varstvo KD je ohranjanje materialnih in vsebinskih lastnosti predmetov, skupin predmetov oziroma objektov ali območij, ki so opredeljeni kot dediščina, skrb za njihovo celovitost in neokrnjenost ter poudarjanje in zagotavljanje pomena, ki ga imajo kot bistvena sestavina sodobnega življenja. Varstvo KD ima predvsem kulturno funkcijo.

Varstvo nepremične KD je ohranjanje vrednot oblikovanosti, materialov, izdelave, postavljenosti v prostor in vplivnega območja. KD, ki ne bo dobila pomena spomenika, se varuje predvsem z instrumenti urejanja prostora.

Varstvo kulturnih spomenikov predstavlja ohranjanje vrednot oblikovanosti, materialov, izdelave, postavljenosti v prostor in vplivnega območja **v neokrnjenosti in izvirnosti**. Spomenike varujemo predvsem z zavarovanji in drugimi instrumenti na zasnovi zakona o varstvu KD ter z instrumenti urejanja prostora in drugimi oblikami celostnega varstva. **Za potrebe prostorskega planiranja se šteje za spomenik tista kulturna dediščina, za katero se je začel pripravljati postopek za razglasitev, torej s strokovno valorizacijo in utemeljitvijo predloga.** Obstoječi občinski odloki o razglasitvah so za urejanje prostora predvsem informativne narave. Kot strokovni pripomoček za potrebe urejanja prostora se uporabljajo zlasti določila Granadske in Malteške konvencije.

Enote kulturne dediščine so na zasnovi Zakona o varstvu KD (Ur.l. RS, št. 7/99) razdeljene v tri vrednostne kategorije:

- kulturna dediščina,
- kulturni spomeniki lokalnega pomena (lokalni spomeniki),
- kulturni spomeniki nacionalnega pomena (državni spomeniki).

Vsa evidentirana KD je varovana na zasnovi vpisa v Register nepremične kulturne dediščine (v nadaljevanju RKD) in je **obvezna sestavina** za pripravo prostorskih aktov občine.

1.3. CELOSTNO VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE

Za varstvo kulturne dediščine je nujno **celostno varstvo**, ki se načrtuje in uresničuje z instrumenti urejanja prostora. Različne dejavnosti in rabe, ki se pojavljajo v prostoru, se morajo seznaniti z omejitvami in prednostmi zaradi varstva dediščine v prostorskih strateških ter izvedbenih aktih in upoštevati varstvena načela, ki zagotavljajo ohranitev kulturne funkcije nepremične kulturne dediščine v prostoru.

Zasnova temelji na konceptu celostnega varstva, ki se v svetu uveljavlja zadnjih petindvajset let. Osnovna izhodišča celostnega varstva je že leta 1975 opredelila tako imenovana Amsterdamska deklaracija, kot pravno normo pa ga je utrdila Konvencija o varstvu stavbne dediščine Evrope, ki je bila sprejeta leta 1985 v Granadi in jo je leta 1993 podpisala tudi Slovenija.

Koncept celostnega varstva temelji na naslednjih načelih:

- varstvo dediščine je treba vključiti med cilje prostorskega planiranja od priprave razvojnih načrtov do izdajanja dovoljenj za posege,
- varstvo zahteva sodelovanje na vseh ravneh; med urbanisti, investitorji in konservatorji ter vključevanje in obveščanje javnosti,
- varstvo dediščine ne vključuje le posameznih spomenikov, pač pa celotno človekovo okolje,
- varstvo vključuje poleg najpomembnejših spomenikov tudi skromnejše stavbe, ki same po sebi nimajo lastnosti spomenika, pač imajo izreden pomen v kontekstu celotnega mesta ali vasi in kvalitetno oblikujejo njihov karakter ter
- zagovarja varstvo in prenovo objektov kulturne dediščine v prostoru na tak način, da jim zagotovimo ustrezno uporabo v skladu s sodobnimi potrebami in načinom življenja.

Koncept celostnega varstva, kot ga opredeljuje Granadska konvencija, poudarja pomen varstvenih območij na dveh nivojih; na nivoju spomeniških območij in manjših homogenih stavbnih celot, nanaša pa se tudi na posamezne objekte, ki jih varuje v njihovem vplivnem območju.

Območja celostnega ohranjanja kulturne dediščine:

- **območja naselbinske dediščine,**
- **območja kulturne krajine** in
- **območja arheološke dediščine.**

Poleg navedenih varstvenih skupin območij kulturne dediščine se pojavljajo tudi nove, na svoj način še kompleksnejše oblike:

- **območja kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru** oz. **območja nacionalne prepoznavnosti** (OdSPRS, Ur. l. RS, št. 76/04) in
- **kulturne poti.**

1.4. OBNOVA KULTURNIH SPOMENIKOV

Po zakonu o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne razvojne programe RS v kulturi (Ur. l. RS, št. 24/98) lastnik spomenika lahko zaprosi za sredstva iz vira »kulturnega tolarja« oziroma kandidira na javnem razpisu Ministrstva za kulturo za financiranje, sofinanciranje in subvencioniranje kulturnih programov oziroma projektov, financiranih iz dela proračuna, namenjenega za kulturo ter na drugih javnih razpisih za dodelitev sredstev za prenovo oziroma vzdrževanje objektov kulturne dediščine.

Kulturni tolar

Subvencijo iz naslova kulturni tolar razpisuje Ministrstvo za kulturo iz proračunskih sredstev na podlagi Zakona o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi (Ur. l. RS, št. 24/98).

Subvencije so namenjene sanaciji najbolj ogroženih in najkvalitetnejših objektov kulturne dediščine, ki so vpisani v RKD in, ki so razglašeni za kulturni spomenik.

Sofinanciranje projektov s področja varstva nepremične kulturne dediščine iz dela proračuna RS, namenjenega za kulturo

Sredstva daje Ministrstvo za kulturo na podlagi Pravilnika o postopkih za izvrševanje proračuna RS (Ur. l. RS, št. 13/ 00) na osnovi javnega razpisa, ki je objavljen vsako leto po sprejetju proračuna.

Subvencije so namenjene za varovanje in prezentacijo kulturnih spomenikov (za pripravo posega, načrtovanje in izvedbo). Delež sofinanciranja znaša 50% predračunske vrednosti in se lahko poveča, če javna služba na področju varstva nepremične kulturne dediščine ugotovi poseben interes. Ostala sredstva morajo zagotoviti lastniki, solastniki oziroma upravljalci kulturne dediščine.

Za sredstva lahko kandidirajo lastniki, solastniki ali upravljalci objektov in območij kulturne dediščine, ki ima statusa kulturnega spomenika.

Na obravnavanem območju so bila odobrena sredstva (od leta 1995 dalje) za obnovo na naslednji kulturnih spomenikih:

EŠD	Ime	Opis	Občina	Leto
2568	Strahomer – Cerkev sv. Jakoba	Zamenjava zvonika z zgornjo povezovalno vezjo, novim ostrešjem in kritino ter gardbenim odrom, injektiranje	IG	1997
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Restavracija fresk	ŠKOFLJICA	1998
9219	Borovnica - Hiša Zalarjeva 21	Obnova notranjosti in fasade	BOROVNICA	1998
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Nadaljevanje restavracije, prezentacije poslikav	ŠKOFLJICA	1999
2568	Strahomer - Cerkev sv. Jakoba	Nadaljevalna dela	IG	1999
9219	Borovnica - Hiša Zalarjeva 21	Izdelava ostrešja in kritine	BOROVNICA	1999
1851	Iška vas - Cerkev sv. Mihaela	Povezava sten in zvonika s perfosidri	IG	1999

Strokovna izhodišča varstva kulturne dediščine za krajski park Ljubljansko barje

1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Nadaljevanje restavratorskih del s končno prezentacijo fasade	ŠKOFLJICA	2000
2181	Prevalje pod Krimom - Cerkev Žalostne Matere božje	Obnova in sanacija kapelic križevega pota ter obzidja okoli cerkve	BREZOVICA	2000
5718	Črna vas - Spomenik žrtvam NOV v Kozlarjevi gošči	Statična sanacija in rekonstrukcija spomenika	IG	2000
79	Črna vas - Cerkev sv. Mihaela	Obnovitvena dela	LJUBLJANA	2000
2177	Preserje pod Krimom - Cerkev sv. Vida	Projekt rekonstrukcije cerkve, OBNOVITVENA DELA	BREZOVICA	2000
79	Črna vas - Cerkev sv. Mihaela	Črna vas - Cerkev sv. Mihaela (EŠD 79)	LJUBLJANA	2001
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Nadaljevanje restavratorskih del v notranjosti.	ŠKOFLJICA	2001
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Restavriranje stropa prezbiterija, utrjevanje in sanacija poškodb ometa, odstranjevanje baročnih ometov, izdelava retuše	ŠKOFLJICA	2002
79	Črna vas - Cerkev sv. Mihaela	Priprava projektne dokumentacije, izvedba sanacije	LJUBLJANA	2002
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda	Restavriranje stropa prezbiterija, utrjevanje in sanacija poškodb ometa, odstranjevanje baročnih ometov, izdelava retuše	ŠKOFLJICA	2003
1854	Pijava Gorica - Cerkev sv. Simona in Juda		ŠKOFLJICA	1995
2568	Strahomer - Cerkev sv. Jakoba		IG	1995
2568	Strahomer - Cerkev sv. Jakoba	Popravilo zvonika, delno injektiranje razpok v ostenju ladje	IG	1996

(Vir: Ministrstvo za kulturo, marec 2007)

2. PRAVNE PODLAGE

Kot pravne podlage obravnavamo mednarodne pogodbe, resolucije in priporočila, državne predpise (zakone, odloke, navodila itd.) ter občinske predpise (odloke in predpise s področja urejanja prostora, ki zadevajo KD). Upoštevati je potrebno prednostno veljavnost predpisov višjega reda (npr. mednarodne pogodbe pred zakonom, plana pred izvedbenim aktom itd).

2.1. RATIFICIRANE IN OBJAVLJENE MEDNARODNE POGODBE

Republika Slovenija sodeluje v evropskem in svetovnem sistemu varstva kulturne dediščine s sprejemanjem obveznosti iz naslednjih ratificiranih in objavljenih mednarodnih pogodb:

- Zakon o ratifikaciji Evropske kulturne konvencije št. 18 (Ur.l. RS, št. 7/93),
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (Ur.l. RS, št. 7/93),
- Protokol k Haaški konvenciji (Ur. l. FLRJ - Mednarodne pogodbe, št. 4/56),
- Uredba o ratifikaciji Konvencije o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (Ur.l. RS, št. 7/93),
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Ur. l. RS, št. 7/93),
- Zakon o ratifikaciji Konvencije št. 121 o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva (Ur.l. RS, št. 7/93) – t.i. Granadska konvencija,
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencija o varstvu arheološke dediščine (spremenjene) (MEKVAD, Ur.l. RS-MP, št. 7-21/99, 24/99) – t.i. Malteška konvencija,
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini (MEKK, Ur.l. RS, št. 19/03) – t.i. Krajinska konvencija.

Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva - Granadska konvencija

To je temeljni dokument za celostno varstvo KD v Evropi in posebej izpostavlja pomen in odgovornost urejanja prostora pri ohranitvi dediščine. Stavbna dediščina, kot jo obravnava in definira konvencija (obsega tudi naselja in odprta območja), predstavlja večino KD. Nanaša se na zavarovano in drugo dediščino, njeno okolico in nedediščinsko tkivo v varovanih območjih. Ohranjanje KD določa kot pomemben dejavnik boljšega življenjskega okolja. Definira najmanjše potrebno varstvo kot bistveni cilj urbanističnega in krajinskega načrtovanja, z namenom, da se prepreči poškodovanje, propadanje ali rušenje varovanih prvin in sicer:

- s programiranjem obnove in vzdrževanja dediščine, njenega oživljanja in izboljševanja;

- z načrtovanjem ukrepov za splošno izboljšanje kakovosti okolja v okolici dediščine, znotraj naselij in drugih varovanih območij;
- s spodbujanjem ustrezne uporabe dediščine ob istočasnem upoštevanju potreb sodobnega življenja;
- z uveljavljanjem varstvenih zahtev na vseh ravneh priprave načrtov do izdaje dovoljenj;
- z odstranjevanjem neustreznih posegov;
- s ponovnim uveljavljanjem tradicionalnih gradiv in tehnik.

Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine - Malteška konvencija

Ugotavlja, da arheološko dediščino ogroža predvsem poseganje v prostor. Ob tem nadomešča prejšnjo varstveno prakso na osnovi londonske konvencije, ki je urejala izkopavanja ter dopuščala na izpraznjenih zemljiščih razne posege in uvaja nove zahteve po varstvu arheoloških najdišč na mestu samem. Arheološka dediščina ima pomen znanstvenega dokumenta o zgodovini civilizacije in se mu posegi načelno umikajo.

- Glavna metoda raziskav je neagresivno diagnosticiranje.
- Zahteva stalno sodelovanje konservatorjev pri pripravi načrtov.
- Možne so *naknadne spremembe* načrtov.

MEDNARODNE RESOLUCIJE IN PRIPOROČILA:

- Evropska listina stavbne dediščine (1975), imenovana Amsterdamska deklaracija,
- Priporočilo o integralnem varstvu stavbne dediščine (1976), Svet Evrope,
- Priporočilo o varstvu stavbne dediščine pred naravnimi nesrečami (1992), Svet Evrope,
- Priporočilo o celostni ohranitvi območij kulturne krajine kot dela krajinske politike (1995), Svet Evrope,
- Priporočilo o dediščini kot dejavniku trajnostnega razvoja (1996), Svet Evrope,
- Dediščina kot dejavnik Evrope, ki jo gradimo (1996), Svet Evrope,
- Agenda 2000,
- Evropska prostorska razvojna perspektiva (1999), Evropska skupnost.

2.2. DRŽAVNI PRAVNI AKTI

- Zakon o ratifikaciji Pogodbe o Ustavi za Evropo s Sklepno listino (MPUE, Ur.l. RS, št. 15/05),
- Ustava Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 33/91),
- Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (ZUJIK, Ur.l. RS, št. 96/02),
- **Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD, Ur.l. RS, št. 7/99)**,
- Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi (ZSNNPK, Ur.l. RS, št. 24/98, 108/02, 14/03),
- Zakon o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lastnini (ZLKSDL, Ur.l. RS, št. 89/99, 107/99),
- Zakon o prostorskem načrtovanju (Ur.l. RS, št. 33/07),
- Zakon o graditvi objektov - uradno prečiščeno besedilo (ZGO-1-UPB1, Ur.l. RS, št. 102/04) s podzakonskimi akti,
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja – uradno prečiščeno besedilo (ZSRR-UPB1, Ur.l. RS, št. 22/03),
- Zakon o varstvu pred naravnimi nesrečami (Ur.l. RS, št. 64/94),
- Odlok o tem, kateri gradbeni objekti se štejejo za pomembnejše gradbene objekte po zakonu o seizmološki službi (Ur.l. RS, št. 12/86),
- Uredba o vrstah posegov, v okolje, za katere je obvezna presoja vplivov na okolje, s spremembami (Ur.l. RS, št. 66/96, 12/00, 83/02),
- Pravilnik o obliki in namestitvi oznak nepremičnih spomenikov in znamenitosti (Ur.l. SRS, št. 33/85),
- Pravilnik o registru nepremične kulturne dediščine (Ur.l. RS, št. 25/02),
- Pravilnik o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine (Ur.l. RS, št. 113/00),
- Sklep o kulturnih spomenikih in naravnih znamenitostih, ki so postali last Republike Slovenije (Ur.l. RS, št. 46/97).

Državni prostorski akti:

- Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije (OdSPRS, Ur. l. RS, št. 76/04),
- Uredba o prostorskem redu Slovenije (PRS, Ur.l. RS, št. 122/04).

Ustava Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 33/91-I.)

- *5. člen:* država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in KD ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije;
- *8. člen:* ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno;
- *73. člen:* vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike. Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 7/99)

- *2. člen* podaja pojem KD in nepremične dediščine;

- *3. člen* opredeljuje kulturno funkcijo KD v prostoru;
- *4. člen* podaja cilje varstva KD, med katerimi je večina prostorsko relevantnih;
- *VII. poglavje* podaja posebne določbe za varstvo nepremične KD; v *41. členu* govori o strokovnih zasnovah, v *43. – 47. členu* pa o kulturnovarstvenih aktih.

Pri izdelavi ali spremembi in dopolnitvi občinskih prostorskih planov ter tudi v postopkih sprejemanja prostorskih izvedbenih aktov, je potrebno pridobiti **kulturnovarstveno mnenje**.

S **kulturnovarstvenimi pogoji** se določijo zahteve, ki jih mora vsebovati projektna dokumentacija za gradnjo novih in rekonstrukcijo obstoječih objektov oziroma dokumentacija, ki je potrebna za izvedbo drugih posegov v prostor.

Pred izdajo dovoljenja za gradnjo se na osnovi kulturnovarstvenih pogojev projekt oziroma projektna dokumentacija dokončno potrdi s **kulturnovarstvenim soglasjem**.

2.3. RAZGLASITVENI AKTI

Državni razglasitveni akti:

- Odlok o razglasitvi struge reke Ljubljanice ter njenega pritoka Ljubije, vključno z bregovi in območja stare struge Ljubljanice, za kulturni spomenik državnega pomena (Ur.l. RS, št. 115/03),
- Odlok o spremembi Odloka o razglasitvi struge reke Ljubljanice ter njenega pritoka Ljubije, vključno z bregovi, in območja stare struge Ljubljanice, za kulturni spomenik državnega pomena (Ur.l. RS, št. 103/05),
- Odlok o razglasitvi Tomaževe hiše v Črni vasi za kulturni spomenik državnega pomena (Ur.l. RS, št. 26/01).
- Odlok o razglasitvi Samostana Bistra za kulturni spomenik državnega pomena (Ur.l. RS, št. 81/99).

Občinski razglasitveni akti:

- Odlok o razglasitvi ostankov Borovniškega viadukta za tehnični spomenik (Ur.l. RS, št. 7/92),
- Odlok o spremembi odloka o razglasitvi objekta "Cukalova štala", Zalarjeva 21, Borovnica, za etnološki spomenik (Ur.l. RS, št. 64/97),
- Odlok o razglasitvi spomenikov delavskega gibanja, narodnoosvobodilne vojne in socialistične graditve za zgodovinske spomenike – Spomenik padlim v NOB in grobnica padlih v NOB na Sodnem vrhu (Ur.l. SRS, št. 17/85),
- Odlok o razglasitvi cerkve sv. Vida in župnijske kašče v Preserju za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur.l. RS, št. 77/05),
- Odlok o razglasitvi podružnične cerkve sv. Nikolaja na Visokem za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur.l. RS, št. 94/03);
- Odlok o razglasitvi spomenikov delavskega gibanja, narodnoosvobodilne vojne in socialistične graditve za zgodovinske spomenike (Ur.l. SRS, št. 17/85):
  - spomenik žrtvam NOV v Kozlarjevi gošči,
  - spominsko območje na Mokrecu na kraju taborišča Šercerjeve brigade,
  - spomenik padlim v NOV na Igu,
  - partizanska bolnišnica Krvavice nad Iškim Vintgarjem,
  - grobišče padlih v NOV v Iški vasi,
  - spomenik padlim v NOV v Iški vasi;
- Odlok o razglasitvi petih podružničnih cerkva za kulturne spomenike (Ur.l. SRS, št. 38/86):
  - cerkev sv. Jakoba v Strahomeru;
- Odločba o zavarovanju Križeve cerkve v Iški vasi (Ur.l. LRS, št. 11/58);
- Odlok o razglasitvi rimskega nagrobnika v Stajah pri Igu za kulturni spomenik (Mostiščar št. 4/2000);
- Odlok o razglasitvi cerkve sv. Mihaela v Črni vasi za kulturni spomenik (Ur.l. RS, št. 26/01);

Strokovna izhodišča varstva kulturne dediščine za krajinski park Ljubljansko barje

- Odlok o razglasitvi podružničnih cerkva sv. Simona in Jude na Pijavi Gorici in sv. Urha v Zaklancu za kulturna spomenika (Ur.l. RS, št. 523/92);
- Sklep o razglasitvi hiše Želimlje 9 za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur.l. RS, št. 53/02);
- Odlok o začasni razglasitvi graščine Namršelj v Želimljah za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. l. RS, št. 71/04).

2.4. RAZVOJNI DOKUMENTI

- Strokovne zasnove za varstvo nepremične kulturne dediščine za pripravo strategije prostorskega razvoja Slovenije – predlog (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, marec 2003),
- Enotni programski dokument 2004 - 2006 (december 2003),
- Strategija razvoja Slovenije – osnutek za javno razpravo (junij 2004),
- Državni razvojni program 2001 - 2006 Predlog (december 2001),
- Resolucija o nacionalnem programu za kulturo (ReNPK0407, Ur. l. RS, št. 28/04),
- Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije 2002 – 2006 (Regionalna razvojna agencija),
- Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije 2007 – 2012 (Regionalna razvojna agencija).

3. ENOTE NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE

3.1. ZNAČILNOSTI IN USMERITVE ZA VARSTVO ENOT KULTURNE DEDIŠČINE

Osnovno izhodišče za obravnavo kulturne dediščine v prostorskem planiranju je zahteva, da je njeno varstvo eden od osnovnih namenov in ciljev teh opravil. Z možnostmi, ki jih ima na razpolago, prispeva k njeni trajni ohranitvi kot delu določenega okolja oziroma prepreči njeno poškodovanje, propadanje in rušenje. Pri tem je potrebno poleg predhodno predstavljenih osnovnih pojmov, pravnih osnov, vodil in usmeritev upoštevati tudi konkretnejša varstvena merila in režime (za posamezne vrste dediščine, za posamezne objekte in območja). Z njimi določamo merila in pogoje za posege v kulturno dediščino: pogoje glede uporabe, spreminjanja njihovih fizičnih karakteristik, glede rušenja, glede obsega posegov, potrebnih za novo rabo, za nov način življenja in prilagoditev novim standardom ter novim tehnologijam.

Vsi posegi v objekte kulturne dediščine, ki vplivajo na značilnosti in kvalitete, zaradi katerih so bili vpisani v RKD, so podvrženi nadzoru pristojne službe za varstvo kulturne dediščine.

Za potrebe prostorskega načrtovanja se poleg objekta dediščine varuje tudi določena okolica varovane kulturne dediščine oz. njeno **vplivno območje**, določeno iz zgodovinskega, funkcionalnega in vizualnega vidika. V njem služba varstva postavlja pogoje obnašanja obstoječim rabam s ciljem ohranitve ali zagotovitve prostorske integritete, pričevalnosti, dominantnosti, možnosti delovanja dediščine. Nove rabe v vplivnem območju načeloma niso dopustne, kar posebej velja za pomembnejšo kulturno dediščino. Izjemoma, če nikakor ni mogoče drugače in če se po proučitvi izkaže za možno, se dopusti poseg pod določenimi pogoji v robnem delu vplivnega območja.

Varovanje enot kulturne dediščine v vplivnih območjih smiselno dopolnjujejo tudi varstvene usmeritve za kulturno krajino, ki varujejo krajinsko zgradbo (naravne kot kulturne prvine), ekološke procese sonaravnega gospodarjenja v kulturni krajini, tipologijo krajinskih prvin ter način povezave s stavbno in naselbinsko dediščino.

Glede na to, da služba za varstvo kulturne dediščine ne more vnaprej predvideti, kakšne dejavnosti se še utegnejo pojaviti v bližini dediščine in da imajo mnoge dejavnosti lahko negativne posledice na lastnosti, pomen ali celo na materialno substanco varovane dediščine ter na kvaliteto njene okolice, se lahko območje vpliva na dediščino v primeru načrtovanja bistvenih sprememb ali intenziviranja rabe obravnava tudi izven zarisanih območij. Iz navedenih razlogov je potrebno sodelovanje s službo za varstvo kulturne dediščine tudi v času izdelave prostorskega akta. Slednja oceni usklajenost prostorskih rešitev z varstvenimi zahtevami v **kulturnovarstvenem mnenju** na osnovi 43. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine. Pozitivna ocena je pogoj za veljavnost akta.

Druge kulturne spomenike se varuje v vplivnem območju in eventualno, če nikakor ni možno drugače in če se po proučitvi izkaže za možno, dopusti poseg pod določenimi pogoji v robnem delu vplivnega območja.

Drugo kulturno dediščino varujemo predvsem fizično.

3.1.1. Značilnosti in usmeritve za varovanje arheološke dediščine

Opredelitev arheološke dediščine v pravnih aktih je sledeča:

- arheološka najdišča in predmeti (*Zakon o varstvu kulturne dediščine*, Ur. l. RS, št. 7/99);
- vse ostaline, predmeti in vsakršni človeški sledovi iz preteklih obdobij, katerih ohranjanje in proučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem, za katere so glavni viri informacij izkopavanja, odkritja ali drugi načini raziskovanja človeštva in z njimi povezanega okolja (*Malteška konvencija*, Ur. l. RS, št. 7/99).

Pregled zgodovine raziskav in poselitve Ljubljanskega barja skozi arheološka obdobja

Zgodovina arheoloških raziskav na Ljubljanskem barju je povezana predvsem z raziskavami kolišč. Prve arheološke najdbe so bile odkrite ob gradnji železnice Ljubljana-Trst. V letih 1876 in 1877 je Karel Dežman v bližini Iga izkopal množico kolov in drobnega arheološkega gradiva, ki je takoj vzbudilo pozornost evropske arheološke javnosti. Posamezna odkritja kolišč so bila v tem času vezana tudi na slučajna odkritja arheoloških najdb ob izkopih nekaterih odvodnih jarkov oz. prekopov; tako so bila npr. odkrita kolišča v okolici Blatne Brezovice.

Velik razmah so raziskave doživele v času po drugi svetovi vojni, ko so na območju t.im. Dežmanovih kolišč pri Igu raziskovali predvsem J. Korošec, T. Bregant in Z. Harej. Tedaj so bila odkrita tudi številna nova kolišča (npr. Šivčev prekop pri Prevalju pod Krimom, Založnica pri Kamniku pod Krimom itd.).

Zanimanje za raziskave kolišč je v poznih 70. in 80. letih zamrlo, ponovno pa so se razmahnile ob koncu 20. stoletja.

Sodobne sistematične raziskave kolišč izvaja Inštitut za arheologijo ZRC SAZU (sistematična izkopavanja na koliščih Stare Gmajne in Hočevarica pri Verdu, Črešnja pri Dolu pri Borovnici itd.).

Raziskave, katerih predmet zanimanja je spreminjanje krajine Ljubljanskega barja in njena poselitev, izvaja Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Zelo pomemben doprinos k vedenju o poseljenosti tega območja skozi zgodovinska obdobja pa predstavljajo tudi zaščitne raziskave, ki jih izvaja ZVKDS. Poleg predhodnih pregledov terena pred posegi v prostor in pred gradnjami, so to predvsem podvodne raziskave v Ljubljani in njenih potokih (Ljubiji, Bistri, Ižici itd.), ki jih izvaja Skupina za podvodno arheologijo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. S podvodnimi raziskavami je bilo odkritih veliko novih najdišč (npr. mezolitsko najdišče Zalog pri Verdu v strugi Ljubije, kolišča Veliki Otavnik I in II v Bistri itd.).

Hkrati s številnejšimi sodobnimi terenskimi raziskavami se je povečalo tudi izvajanje drugih spremljajočih raziskav (npr. razne naravoslovne in paleobotanične raziskave, dendrokronologija itd.). Rezultati teh raziskav pripomorejo k boljšemu poznavanju krajine in klime, z njimi lahko lažje ugotovimo, kakšen je bil vsakdan v preteklosti (ali so in kakršne vrste žita in drugih poljščin so naši predniki gojili, kakšen delež v prehrani je predstavljal lov in kakšen delež so predstavljale domače živali in katere itd.)

Najstarejšo poselitev na obravnavanem območju poznamo iz časa srednjega paleolitika. Znatno večje vedenje imamo o poselitvi iz časa mezolitika, ko so poseljeni predvsem obrobni predeli Ljubljanskega barja (npr. osamelec Babna Gorica, Novi tali, Zalog pri Verdu itd.). Čas bakrene in zgodnje bronaste dobe (4. in zgodnje 2. tisočletje pr. n. š.) predstavlja razmah življenja na koliščih. Ob koncu zgodnje bronaste in v srednji bronasti dobi ljudje kolišča počasi opustijo; poselitev pa se premakne na barjansko obrobje in osamelce. V starejši železni dobi (zadnje tisočletje pr. n. š.) se nad Ljubljanskim barjem pojavijo prve višinske naselbine, t.i. gradišča.

V rimskem obdobju je ravno tako poseljeno predvsem obrobje Ljubljanskega barja. Večja naselja predstavlja npr. na območju današnje Vrhnike trgovska naselbina Navport (*Nauportus*) in na severovzhodnem robu Ljubljanskega barja rimsko mesto Emona na mestu današnje Ljubljane. Na jugovzhodnem robu Ljubljanskega barja, na mestu današnjega Iga je obstajala vas lokalnega prebivalstva, t.i. *vicus*. Mesta in vasi so bile v rimskem času povezane s cestno mrežno. Glavni prometni žili, ki sta prečkali območje Ljubljanskega barja, sta cesti Emona – Akvileja (*Emona – Aquileia*) in Emona – Siscija (*Emona – Siscia*). Cesta Emona – Akvileja (današnji Oglej) je potekala po severnem robu Ljubljanskega barja, nekako vzporedno z današnjo Tržaško cesto. Ta cesta je bila tudi glavna prometnica rimskega imperija, ki je povezovala panonska in obdonavska rimska mesta z Italijo in samim glavnim mestom Rimom. Cesta Emona – Siscija pa je potekala po vzhodnem robu barja, vzporedno z današnjo Dolenjsko cesto. Na območju med Babno Gorico in Igom, pa je bila odkrita rimska cesta, ki je povezovala vaško naselbino na Igu in Emono.

Pomembne transportne poti so skozi celotno preteklo in polpreteklo obdobje predstavljale tudi reke, predvsem Ljubljanica, ki so jo Rimljani na območju Podpeči vsaj delno regulirali.

Metoda terenskega dela

Primarno terensko delo pri odkrivanju in evidentiranju arheoloških najdišč je vezano na topografske terenske raziskave, predhodne terenske raziskave (tudi podvodne) pred raznimi posegi v prostor in končno na arheološka izkopavanja. Izkopavanja imajo lahko znanstveno-raziskovalni značaj, še pogosteje pa so zaščitne narave, ko z njimi poskušamo dokumentirati arheološke najdišča oz. njihove dele pred uničenjem, ki ga povzročajo moderni posegi v prostor in razne gradnje.

Topografsko delo na terenu in s tem odkrivanje ter evidentiranje krojijo predvsem značilnosti krajine oz. geološka sestava in s tem povezan relief. Najdišča na ravninskem oz. barjanskem močvirnem delu so težje razpoznavna kot najdišča na obrobju Ljubljanskega barja. Območja, kjer so nekoč stala prazgodovinska kolišča, so danes predvsem travniki in obdelovalna polja ter ne kažejo nobenih topografskih znakov, ki bi opozarjali na antropogen poseg v prostor. V veliko pomoč pri evidentiranju teh najdišč predstavlja stalno strokovno spremljanje del pri čiščenju jarkov in uvajanje drugih nedestruktivnih metod arheološkega dela (aerofotografija, LIDAR (Light Detection and Ranging), raziskave sprememb arheološke krajine itd.). Pred leti smo teren raziskovali z vrtinami, s katerimi so dokazovali prisotnost fosforja, kot pomembnega pokazatelja za dokaz človekove prisotnosti na določenem območju. Žal rezultati tovrstnih raziskav

zaradi prevelike onesnaženosti arheoloških plasti niso bili zadovoljivi, tako da smo jih opustili.

Predhodne terenske raziskave pred posegi v prostor pa so sestavljene iz ekstenzivnega in intenzivnega površinskega ter podpovršinskega in podvodnega pregleda, pregleda z vrtinami, geofizikalnih meritev in eventualnih analiz aeroposnetkov. Na osnovi rezultatov tovrstnih predhodnih raziskav so nato določeni natančni pogoji za varstvo arheološke dediščine.

Kriteriji vrednotenja najdišč

Vsa arheološka najdišča ne vsebujejo enako pomembnih in izpovednih podatkov. Vendar to lahko trdimo šele na osnovi izvedenih arheoloških terenskih raziskav in poizkopavalnih raziskav (ohranjenost kulturnih plasti in struktur ter najdb), ki dajejo osnovne informacije o možnosti za historično rekonstrukcijo poselitve določenega območja in življenja v posameznih zgodovinskih obdobjih. Te informacije predstavljajo vedenje o vlogi ter pomenu posameznega najdišča. Dokončno oceno o statusu in pomenu nekega najdišča torej lahko podamo šele na podlagi strokovno izvedenih terenskih in kabinetnih raziskav. Torej lahko vsakdo, danes še tako slabo raziskano najdišče nosi nadvse pomembne informacije.

Ljubljansko barje, kot zaokrožen krajinsko-geografski fenomen, je "nosilec" specifične arheološke dediščine, prazgodovinskih kolišč. Mokro okolje je ohranilo ostaline (les) več tisočletij in je tako posrednik nadvse pomembnih, enkratnih in izjemnih informacij. Najdišča na obrobju Ljubljanskega barja ali njegovih osamelcih in trdinah (gre predvsem za prazgodovinska gradišča) nam nudijo "običajnejšo" sliko. Stopnja raziskanosti teh najdišč je skromna, modernih raziskav je malo, tako da smo pri presojanju njihove izpovednosti vezani predvsem na topografske značilnosti in skromne slučajne najdbe.

Ocena stanja in ogroženost arheološke dediščine

Arheološka dediščina je specifičen del kulturne dediščine, saj vedno predstavlja zaključeno topografsko območje. Odraža se kot prostorska danost in kot neločljivi del kulturne krajine, ki jo je s svojim delovanjem izoblikoval človek. V prostoru je človekovo delovanje v preteklosti običajno dobro vidno skozi terase, nasipe gradišč, gomilna grobišča itd. Arheološka dediščina v prostoru mora biti upoštevana pri celovitem načrtovanju izrabe prostora.

Arheološka najdišča kot vir informacij predstavljajo le del zapisa oz. materialne kulture, ki je nastala v preteklosti, saj je nek del skozi čas propadel, zato je nadvse pomembno, da ne varujemo le posameznih delov arheološke dediščine, temveč njeno celoto.

Zavedati se moramo, da postopnega propadanja arheološke dediščine ne moremo ustaviti. Z ustreznimi ukrepi ga seveda lahko upočasnimo in z raziskavami dediščino spoznavamo. Žal pa se vse prevečkrat dogaja, da prihaja do nekontroliranega uničevanja. Zaščitne raziskave so seveda izhod v sili, ki ga velikokrat ne moremo preprečiti, saj razvoja v prostoru ne moremo ustaviti. Nenadzorovana stihijska

urbanizacija predstavlja nedvomno največjo grožnjo velikokrat zelo krhkim ostalinam preteklosti. S tega stališča so najbolj ogroženi tisti deli arheološke dediščine, ki ležijo na območjih današnjih naselij in manj oni z "odprtega" dela Ljubljanskega barja. Podobno velja tudi za obrobne predele, kjer je težnja po novogradnjah izrazito močnejša kot v osrednjem »močvirskem« delu Ljubljanskega barja..

Specifičen problem, vezan na posebnosti Ljubljanskega barja, je tudi izsuševanje. Lesene ostaline preteklosti kot so koli kolišč, deblaki, ladje, številni drobni leseni predmeti in paleobotanične ostaline v suhem okolju izredno hitro propadejo. Tako predstavlja vzdrževanje nivoja podtalnice nedvomno najustreznejšo in najdolgoročnejšo zaščito ter tudi rešitev arheoloških ostalin.

Čeprav doslej na Ljubljanskem barju še niso bile opravljene ustrezne raziskave, je potrebno opozoriti na možnost kvarnega vpliva prekomerne uporabe umetnih gnojil na kmetijskih površinah, ki ležijo na območjih arheoloških najdišč. S tem nedvomno spreminjamo kemijsko sestavo tal in vode, ki je najboljši konservans organskih ostankov v barjanskih arheoloških plasteh in strukturah.

V kolikor ocenjujemo stanje in ogroženost arheološke dediščine, lahko ugotovimo, da je, posebej če jo primerjamo z bolj urbaniziranimi območji, dokaj zadovoljiva. Tako kot drugje je potencialna nevarnost nekontroliranega uničevanja v večjem obsegu vezana na obstoječa naselja. Posebej na obrobjih naselij opazamo dokaj obširna odlaganja odpadnega, predvsem gradbenega materiala, ki kmalu postanejo solidna podlaga za parkirišča ali celo gradnjo.

Varstveni režimi arheološke dediščine

Arheološka dediščina je varovana s tremi stopnjami varstvenega režima za arheološko dediščino.

Tretji varstveni režim, kot najmilejši varstveni režim za arheološko dediščino dopušča posege v enoto kulturne dediščine. Dopušča tudi popolno prestrukturiranje tkiva dediščine, le dokumentirati je potrebno stanje pred uničenjem. Pred vsakim posegom je potrebno izvesti predhodne terenske raziskave, na osnovi rezultatov terenskih pregledov se določijo nadaljnji postopki varstva dediščine. Če so rezultati predhodnega pregleda negativni se teren sprosti. V primeru odkritja arheoloških plasti in struktur se izvedejo še zaščitna izkopavanja, z namenom dokumentiranja stanja. V primeru izjemnih najdb pa se lahko zahteva ohranjanje dediščine na mestu samem in s tem predvideni poseg v prostor ni mogoč.

Drugi varstveni režim predvideva, da naj bi raba prostora, če je le mogoče ostala ista. Spremembe prostora in posegi v prostor so dovoljeni, vendar tako, da se ohranjajo lastnosti dediščine. Pred vsakim posegom v prostor je potrebno izvesti predhodne terenske raziskave. Na osnovi rezultatov terenskih pregledov se določijo nadaljnji postopki varstva dediščine. V primeru, da so rezultati predhodnega pregleda negativni se teren sprosti. Če so odkrite arheološke plasti in strukture se izvedejo zaščitna izkopavanja. Tako rešimo arheološke najdbe in strokovne podatke, nepremične sestavine pa lahko postanejo nov element v okolju ali objektu. Če z izkopavanjem

ugotovljene vrednosti dediščine presegajo pričakovane in poprej znane strokovne podatke o lastnostih dediščine, se odkrite nepremične sestavine dediščine prezentirajo v skladu s konservatorskim programom. V primeru izjemnih najdb se lahko zahteva tudi ohranjanje dediščine na mestu samem in s tem predvideni poseg v prostor ni mogoč.

Prvi varstveni režim je najstrožji varstveni režim za varovanje arheološke dediščine. Predvideva rezervatno varstvo. Tu mora raba prostora ostati ista. Nova urbanizacija in pozidava nista dovoljeni, nesprejemljivi so tudi radikalni melioracijski posegi na kmetijskih zemljiščih. Na površini vidne sledove oz. prostor ohranjamo v izročeni obliki z vsemi morfološkimi in estetskimi značilnostmi. Dovoljeni so le posegi za ohranitev, to je znanstveno raziskovanje, konservacija in prezentacija. Konservacija in prezentacija tovrstnega arheološkega območja zahtevajo poseben konservatorski program, ki ga izdelata pooblaščenca organizacija za varstvo kulturne dediščine.

Izhodišča za ohranjanje arheološke dediščine in njen razvoj

Na splošno lahko zapišemo, da se je pri razvoju v prostoru potrebno držati meril in pogojev, ki izhajajo iz varstvenih režimov. Ker območja arheološke dediščine, z izjemo nekaterih posameznih, na terenu za laika niso razpoznavna in vidna, naj velja kot splošna zahteva, da mora biti zagotovljen dostop (predvsem) strokovne javnosti.

Posebnost med arheološkimi najdišči na Ljubljanskem barju je nedvomno Ljubljanica s pritoki. Številne drobne najdbe jo uvrščajo med izjemno bogata in relativno lahko dostopna najdišča. Zato je bila leta 2003 razglašena za spomenik državnega pomena (Ur. l. RS, št. 115/03, št. 5033). V skladu s 4. členom omenjenega odloka je potapljanje za avtonomno potapljaško opremo, razen nekaterim z odlokom določenim izjemam, prepovedano v njenem toku od cestnega mostu na Vrhniki do Špice v Ljubljani. V obdobju od sprejetja odloka o varovanju Ljubljanice je Skupina za podvodno arheologijo ZVKDS v Ljubljanici in njenih pritoki ob predhodnih raziskavah pred gradnjami ali rekonstrukcijami mostov ter s sistematičnim terenskim delom odkrila veliko novih najdišč. Varovanje te arheološke dediščine lahko zagotovimo le z doslednim uveljavljanjem določb citiranega odloka. Velik del prizadevanj strokovne službe pa je in upajmo, da bo tudi v prihodnje, usmerjen v osveščanje javnosti. Pozitivni odzivi udeležencev okroglih miz, ki jih je organiziral Inšpektorat za kulturo in medije Republike Slovenije ter medresorska skupina VARDED, vlivajo upanje, da bo nezakonito dvigovanje arheoloških najdb iz Ljubljanice in njenih pritokov kmalu stvar preteklosti, kulturna dediščina pa ohranjena za bodoče rodove.

Na tem mestu pa lahko spregovorimo tudi nekaj besed o rimskem nagrobniku v Stajah (t. i. "Stari dedec") in lapidariju rimskih nagrobnikov v cerkvi sv. Mihaela v Iški vasi. Prvega smo ustrezno zaščitili pred padavinami. V prihodnje ga je potrebno ohranjati in ravnati z njim v skladu z odlokom o razglasitvi. Lapidarij nagrobnikov mora ostati spomeniško-muzeološka celota, ustrezno zaščitena in predstavljena v primernih prostorih, ter tako dostopna čim širšemu krogu obiskovalcev.

V vseh starejših barjanskih vaseh je pri vseh rušenjih starejših objektov, zaradi možnih najdb rimskih spolij, potrebno zagotoviti arheološki nadzor.

3.1.2. Značilnosti in usmeritve za varovanje dediščinske kulturne krajine

Dediščinska kulturna krajina so posebni, topografsko razločljivi deli krajine, ki so nastali z medsebojnim učinkovanjem človeških in naravnih dejavnikov ter ponazarjajo razvoj človeške družbe v času in prostoru. Družbeno in kulturno priznane vrednote so pridobili zaradi izvirnih materialnih ostalin, ki odražajo preteklo rabo zemljišč, dejavnosti, spretnosti in tradicijo, zaradi upodobitve v književnih ali likovnih delih ter pridobljenih in izpričanih povezav z duhovno kulturo.

Del kulturne krajine varujemo tudi v vplivnih območjih posameznih objektov kulturne dediščine.

Kriteriji vrednotenja

Kulturna krajina Ljubljanskega barja je opredeljena kot navidez homogen prostor južnega obrobja Ljubljane, čeprav se v njem prepletajo številne različne strukturne značilnosti naravnih in ustvarjenih prostorskih prvin, ki so pomembne za prepoznavnost in identiteto Ljubljanskega barja.

Značilna je visoka stopnja zlivanja človekove naselbinske kulture z naravno krajinsko zgradbo, visoka stopnja prostorskega reda in izrazita strukturna zgradba ter jasna razmejitev med pozidavo in obdelovalnimi površinami.

Pri oblikovanju kriterijev za določanje vrednosti kulturne krajine Ljubljanskega barja je bilo potrebno evidentiranje historičnih prostorskih prvin ter določiti razmerja in prostorsko strukturiranost med obstoječim naravnimi in ustvarjenimi krajinskimi prvinami, ki predstavljajo njegovo osnovno značilnost.

Osnovni kriteriji so:

- tradicionalne oblike bivanja in pridelovanja,
- vidno izpostavljeni poselitveni vzorci in izstopajoča stavbna dediščina,
- simbolne, pričevalne, asociativne ter kulturne vrednote krajin,
- doživljajske vrednote,
- enkratnost /unikatnost,
- posebne vrednote naravne krajinske zgradbe,
- konsistentnost zgradbe,
- topografska razločljivost,
- identiteta.

Varovane prostorske prvine kulturne krajine

Ljubljansko barje uvrščamo med krajine, kjer so pomembne asociativne vrednosti, ki so posledica dogajanj iz preteklosti. V kulturni krajini so praviloma čitljive avtentične lokacije prizorišč, prostorske rabe in preoblikovanost prostorskega pokrova zaradi naravnih, gospodarskih in družbenih preobrazb. Med varovane prostorske rabe kulturne krajine uvrščamo:

- njivski in travnati svet (visoka stopnja prostorskega reda s trakasto parcelacijo kot posledico lastniških razmerij, načel dedovanja in kot izraz tehnologije obdelovanja kmetijskih zemljišč; posledica KK s pestrimi krajinskimi vzorci);
- krajina z izrazitimi ustvarjenimi vegetacijskimi členi (ostanki nižinskega gozda, obmejki, žive meje, drevoredi, osamela drevesa, gruče dreves);
- krajina z izjemno naravno zgradbo (stoječe vode in vodotoki kot organski vzorci, ki členijo kulturno krajino);
- poselitveni prostor (v nižini, na kulturnih terasah, z izrazitimi poselitvenimi vzorci in visoko stopnjo prostorskega reda, jasna razmejitev med pozidanimi in obdelovalnimi površinami);
- krajina z izstopajočimi arhitekturnimi členi (prepoznavnost objektov kulturne dediščine na izpostavljenih legah, kot pojav dominant, akcentov, ali kot nadgradnja kulturne krajine, ki vzpostavlja zgodovinski kontekst prostora).

Ocena stanja in ogroženosti dediščinske kulturne krajine

Procesi, ki vodijo zaradi gospodarskih in družbenih sprememb k preobrazbi kulturne krajine:

- posodabljanje kmetijstva (večanje parcel, komasacije, odstranjevanje členitvene vegetacije);
- opuščanje kmetijske rabe (zaraščanje obdelovalnih zemljišč);
- širjenje, spreminjanje ali opuščanje obstoječe poselitve, novogradnja večjih urbanih središč, razpršena gradnja;
- gradnja večjih infrastrukturnih objektov in omrežij.

Posledice:

- zmanjšuje se prostorska pestrost,
- spreminja se krajinska zgradba,
- izguba identitete in prepoznavnosti Ljubljanskega barja,
- ustvarja se globalizacijska podoba prostora.

Varstveni režimi za dediščinsko kulturno krajino

Varuje se :

- krajinska zgradba (naravne in kulturne prvine npr.: arheološke plasti v zemlji, kot dele krajinske zgradbe),
- sonaravno gospodarjenje,
- tipologija krajinskih prvin,
- način povezave s stavbno in naselbinsko dediščino,
- vidna podoba.

V kmetijskih kulturnih krajinah se poleg omenjenega še posebej varuje:

- kmetijske površine v zatečenem obsegu, kjer se podpira sonaravno kmetovanje in s tem preprečevanje zaraščanja kmetijskih površin,
- značilnosti parcelne strukture in zatečena prostorska razmerja (strnjena naselja in stiki naselbin z obdelovalnimi površinami, prostorski poudarki in drobna členjenost kmetijskih površin; ohranjanje zelenih pasov, kot zaščite odprte

- kultivirane krajine pred urbano poselitvijo, da ne bi prišlo do združevanja zaselkov in naselij). Navedeno je izjemnega pomena za ohranitev vedut, silhuet, dominant, prostorsko pomembnih objektov in določene krajinske slike, ki so za identiteto območja izjemnega pomena. Vse prostorske dominante in razgledišča morajo ostati nepozidana; vsak nepremišljen poseg na vedutno izpostavljenih območjih predstavlja degradacijo, ki prostor siromaši,
- značilna poslopja, razmeščena v krajini, kot so kozolci, stanovi, skednji, seniki, zidanice v svoji avtentični lokaciji, velikosti ter rabi,
  - gozdne robove,
  - kolikor mogoče nespremenjeno razmerje med kulturami (travinje, njive, sadovnjaki, gozd),
  - ohranjanje dendroloških objektov v naseljih in njihovih funkcionalnih površinah, ki predstavljajo tradicionalen način urejanja prostora,
  - zatečeni delež naravnih prvin, zlasti vegetacije in značilnostih vodnih ter geomorfoloških pojavov.

Po predhodnem soglasju pristojnega zavoda za varstvo kulturne dediščine je izjemoma mogoče:

- posodabljanje kmetijstva, če se zagotovi ohranitev parcelne strukture in mikroreliefnih značilnosti (predvsem obdelovalnih teras), členitvene prvine (osamela drevesa, živice, obrežna vegetacija),
- gradnja objektov, vključno z enostavnimi objekti, če se s tem bistveno ne spremenijo lastnosti krajinskih elementov in njihova razporeditev v prostoru ter da se objekti čim bolj skladno z lastnostmi krajinskih elementov vključijo v krajino, pri čemer se določitev ne omejuje samo na tlorisno organizacijo, ampak tudi na vertikalne gabarite, nagib strešin, orientacijo stavb, vrsto gradiva, barve pročelja,
- območje urediti za obisk javnosti z ureditvijo poti, razgledišč, počivališč, postavitvijo ograj, tabel z informacijami ipd, vendar tako, se elementi ureditve skladno vključijo v krajino,
- izvajanje sanacij vidnejših poškodb, predvsem v smislu povrnitve skladne vidne podobe.

Drevesa v naseljih in njihovem funkcionalnem prostoru

Glede na spremenjeno zakonodajo s področja varstva kulturne dediščine in varstva narave, obravnavata posamezna drevesa obe stroki. S kulturnovarstvenega stališča obravnavamo drevesa v okviru posameznih varovanih območij kulturne dediščine, ki so vpisana v Register nepremične kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo. Drevesa sama nimajo podeljene evidenčne številke dediščine.

Način varstva sadovnjakov

Za sadovnjake, ki imajo kratko rodno dobo, v primerjavi z ostalimi posameznimi gospodarsko koristnimi drevesi, priporočamo nadomestne saditve istovrstnih avtohtonih, visokodebelnih vrst.

Na obravnavanem območju se nahajata tudi dve enoti **vrtnoarhitekturne dediščine**:

- 7912 Bistra - Vrt in park ob samostanu Bistra in
- 500261 Verd – Park.

Po Zakonu o varstvu kulturne dediščine so to spomeniki oblikovane narave: območja ali objekti vrtnega in parkovnega oblikovanja, navadno povezani z drugimi kulturnimi spomeniki, z estetsko in kulturno namembnostjo.

Zlasti se varuje:

- kompozicija zasnove in strukturne poteze;
- kulturne sestavine (grajeni objekti, skulpture, parkovna oprema);
- naravne sestavine, ki so vključene v kompozicijo (vegetacija, voda, relief itd.) in
- podobo v širšem prostoru in funkcijske navezave na okoliški prostor.

Sicer se v objekte vrtnoarhitekturne dediščine lahko posega tudi s sanacijskimi in obnovitvenimi deli v smislu boljše prezentacije v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in kulturnovarstvenim soglasjem. Vrtnoarhitekturna dediščina potrebuje stalno vzdrževanje, ki ga lahko vrši le primerno usposobljen izvajalec v soglasju s pristojno enoto zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Na območju so ostanki vrtnih zasnov ali samo lokacije vključeni v območja varovanih enot stavbne dediščine.

3.1.3. Značilnosti in usmeritve za varovanje naselbinske dediščine

Kriteriji vrednotenja:

1. topološko – prostorsko merilo (ocenjujemo lego, dominantnost, topografske značilnosti, berljivost meje med pozidanim in odprtim prostorom, ohranjenost pogledov na okolico in iz okolice na naselje),
2. morfološko - naselbinsko merilo (ocenjujemo razpoznavnost zgodovinskega nastanka in razvojnih faz območja kot celote, bogastvo sestavnih elementov – odprtih prostorov, zelenih površin..., tipičnost ali posebnost morfološke zgradbe),
3. stavbno – zgodovinsko merilo (ocenjujemo regionalno tipične ali zgodovinsko – razvojne pomembne – stavbno tkivo, »posebne« stavbe – spomenike, stopnjo njihove ohranjenosti in prisotnost drugih stavbnih elementov, kot so oprema ulic in trgov, javnih spomenikov...).

Lega in prostorska zasnova naselij sta v najtesnejši povezavi s konfiguracijo terena in vegetacijskim pokrovom ter časom in načinom kolonizacije. Za območje Ljubljanskega barja so pomembne razlike v obsegu in obliki vodnih površin ter stara prometna pot, ki je prav tako vplivala na velikost in notranjo prostorsko organizacijo.

Oblikoval se je prostorski vzorec značilen za podobo barjanske kulturne krajine, ki jo členijo :

- barjanski osamelci z naselji (Blatna Brezovica, Goričica pod Krimom, Bevke, Kremenica),
- poselitveni prostor barjanskih vasi v osrednji ravnini (Brest, Iška Loka, Matena),
- poselitveni prostor ob robu barjanske ravnice (Borovnica, Jezero, Vnanje Gorice, Vrbljene, Mirke, Verd),
- naselja na obrobem, višje ležečem kraškem terenu (Kamnik pod Krimom, Pijava Gorica).

Ohranjene so predvsem posamezne silhuete in dominante naselij, ki so pomemben sooblikovalec kulturne krajine.

Morfološka zasnova barjanskih naselij, ki so nastala v osrednjem prostoru, ob robu barjanske ravnice ali v kraškem hribovitem svetu, je v veliki meri pogojena z geomorfološko sestavo tal in obliko terena, ter od tega odvisnim sistemom poselitve. Tako se pojavljajo zasnove vrstnih naselij in gručaste vasi. Komunikacijski sistemi so soodvisni od zasnove naselij, pomembni pa so tudi za identiteto in notranjo prostorsko kvaliteto posameznega naselja. Naselja na t. i. »suhih« robnih območjih Ljubljanskega barja so starejša.

Med najstarejše naselje ožjega območja Ljubljanskega barja prištevamo obcestno Črna vas ob Ižanski cesti in Koslerjeva posestva v Lipah.

Splošne značilnosti

Naselja so v zunanji pojavnosti vedno rezultat naravnih - geomorfoloških in klimatskih danosti ter zgodovinskih - kolonizacijsko gospodarskih in socialnih ter

kulturnih razmer. Prostorska zasnova naselij ni konstantna, je pa relativna časovna stalnica. Spreminja se v posameznih obdobjih soodvisno z razvojem ali padcem gospodarstva, posredno z njim pa tudi z načinom življenja in bivanja.

Zvečine dajejo naselja s svojimi silhuetami, vedutami in dominantami v prostoru posameznim pokrajinam pečat v tolikšni meri, da so v naši zavesti osvojene predstave o npr. gorenjski, dolenski, prekmurski, notranjski ali kateri-koli drugi regiji povezane ne samo z značilnim reliefom, ampak tudi z značilnimi obrisi naselij. Te silhete so rezultat relativnih poselitvenih in gradbenih konstant. Izražene so z gmotami objektov, njihovo značilno omejitvijo v višino, v oblikah streh in vrstah kritine.

Naselja se razlikujejo tudi po svojih zasnovah in oblikah gospodarstva. Soodvisno od reliefa in drugih naravnih danosti ter od časa in načina kolonizacije so nastajala gručasta naselja, obcestna naselja v vrsti, razložena naselja, zaselki...

Na obravnavanem območju je evidentiranih 15 enot naselbinske dediščine:

- UR 11462 Brest - Vaško jedro,
- UR 11450 Matena - Vaško jedro,
- UR 11454 Iška Loka - Vaško jedro,
- UR 11435 Vrbljene - Vaško jedro,
- UR 18459 Kremenica – Vas,
- UR 11477 Borovnica – Vaško jedro,
- UR 21361 Goričica pod Krimom – Vas Na Griču,
- UR 11495 Jezero – Vaško jedro,
- UR 19096 Kamnik pod Krimom – Vas,
- UR 11439 Vnanje Gorice – Obcestna vas,
- UR 24393 Pijava Gorica – Vas,
- UR 11466 Bevke – Vas,
- UR 20 Blatna Brezovica – Vas,
- UR 459 Mirke – Vas,
- UR 11814 Verd – Vaško jedro.

Za enoto UR 648 Sinja Gorica - Vas, bo podan predlog za izbris iz RKD, ker volumen naselja ni več prepoznaven, naselbinska struktura je zabrisana, funkcionalne enote in stavbno tkivo pa so degradirani.

V historičnih jedrih naselij so dopustne dopolnilne gradnje in nadomestne gradnje na isti lokaciji.

Za vsa naselja je potrebno predvideti izdelavo občinskega podrobnega prostorskega načrta.

Stanje in ogroženost naselbinske dediščine

Posegi v naseljih (adaptacije, nadomestne gradnje in novogradnje), v večini primerov, ne upoštevajo osnovnega, zgodovinsko pogojenega tlorisnega sistema in gradbene linije pozidave. Opuščajo se starejši objekti, namesto njih se na vrtovih in obdelovalnih površinah med kozolci gradijo novi, neustrezni, regionalni arhitekturi neprilagojeni objekti. Tako se izgublja sistem poselitve, ko stanovanjski hiši sledi ohišnica, gospodarsko poslopje, kozolec ter njivski svet z odprto krajino.

Zaradi nepoznavanja in podcenjevanja kvalitet regionalne arhitekture ter miselnosti, da je staro tudi neustrezno, pa se žal približujemo poenotenju cele Slovenije. Naselbinska dediščina je zato v tem trenutku med najbolj ogroženimi.

Varstveni režim za naselbinsko dediščino

Drugi varstveni režim:

- varujejo se značilne vedute na silhueto in dominantno naselja, s čemer je povezana določena nezazidljivost prostora,
- varuje se tlorisna zasnova naselja, historične gradbena linije v naselju in posamezni ambientni,
- varujejo se značilne stavbne gmote, višinski gabariti, arhitekturni detajli, strukture fasad, nakloni strešin, usmeritev slemen in struktura fasad posameznih sestavnih delov naselja,
- varuje se tudi neposredna in širša okolica naselja,
- vsi posegi v prostor morajo biti skrbno pretehtani, za njih je potrebno pridobiti kulturnovarstvene akte pristojne organizacije za varstvo kulturne dediščine.

Tretji varstveni režim:

- varujejo se značilne vedute na silhueto in dominantno naselja, s čemer je povezana določena nezazidljivost prostora,
- varuje se tlorisna zasnova naselja (parcelacija), gradbene linije, odnosi med posameznimi stavbami ter odnos med stavbami in odprtim prostorom - neposredna in širša okolica naselja;
- varujejo se značilne stavbne gmote, višinski gabariti, arhitekturni detajli, strukture fasad, nakloni strešin, usmeritev slemen in struktura fasad posameznih sestavnih delov naselja;
- za vse posege znotraj enot naselbinske dediščine je potrebno pridobiti kulturnovarstvene akte pristojne službe za varstvo kulturne dediščine.

Praviloma je za naselbinsko dediščino potrebno predvideti revitalizacijo v okviru urbanističnega načrta, na osnovi temeljitega predhodnega proučevanja in sodelovanja pristojne službe za varstvo kulturne dediščine. Ukrepi morajo biti prilagojeni tudi posebnim lastnostim posameznega tipa KD znotraj naselja.

3.1.4. Značilnosti in usmeritve za varovanje stavbne dediščine

Stavbno dediščino zaradi boljše preglednosti delimo na:

- sakralno (umetnostno zgodovinska dediščina),
- sakralno – profano (npr. samostani, župnišča) in
- profano (tudi etnološka dediščina).

Med **sakralno stavbno dediščino** tega območja sodijo cerkve, kapelice, samostan in nagrobna dediščina.

Profano stavbno dediščino, ki se pojavlja na obravnavanem območju sestavljajo kompleksi kmečkih domačij, posamezne kmečke hiše ali gospodarska poslopja (kozolci, hlevi, kašče, seniki, sušilnice za sadje ali lan,) vodnjaki, trške hiše, gostilne, mlini in žage, grajske stavbe in stavbe javnega značaja kot so šole in župnišča.

3.1.4.1. Sakralna dediščina

Kriteriji vrednotenja

Pri vrednotenju objektov so bili poleg splošno uporabljenih tradicionalnih meril kot so avtentičnost, ogroženost, ohranjenost in starost upoštevani tudi avtorski in razvojni kriterij, tipološki kriterij, zgodovinsko pričevalni kriterij, kulturno civilizacijski kriterij in prostorski kriterij (J. Pirkovič, 1993).

Večino umetnostnozgodovinske dediščine na območju Ljubljanskega barja predstavljajo posamezni objekti in to objekti sakralnega značaja, medtem ko so objekti profanega značaja skromno zastopani. Spomeniški celoti sta le dve in sicer nekdanji kartuzijanski samostan Bistra in grad Ig. Obe spomeniški celoti kot tudi večina posameznih objektov (cerkve in profana arhitektura) vsebujejo dve ali več spomeniških lastnosti, skoraj praviloma takih, ki ustrezajo tradicionalnim kriterijem in prostorskemu kriteriju, katerim se pogosto pridruži avtorsko in razvojno merilo. Spomeniški celoti s prepletanjem različnih spomeniških vrednot nastalih v daljših zgodovinskih obdobjih vrednotimo tudi s kulturno civilizacijskim kriterijem. Tipološki kriterij je bil uporabljen za dediščino, ki je sorazmerno številna in katere lastnosti so bolj splošne ter razširjene, vendar pomenijo značilno zvrst in prispevajo k raznolikosti krajine (kapelice, znamenja). Kriterij ogroženosti je bil uporabljen predvsem pri nagrobni dediščini.

Splošne značilnosti

Identiteta območja Ljubljanskega barja, specifični kulturno zgodovinski razvoj prostora, načini poselitve z razvojem prometnih in trgovskih poti so dejstva, ki so vplivala na razvoj umetnostno zgodovinske dediščine območja in ji začrtala značilnosti ter posebnosti.

Na poselitev Ljubljanskega barja skozi zgodovino so odločilno vplivale naravne danosti območja. Ožje Ljubljansko barje je s prenehanjem kulture kolišč nenaseljeno skoraj 4000 let, to je vse do prve kolonizacije v 20. letih 19. stoletja, povezane z izsuševanjem

Ljubljanskega barja. Osamelci in zlasti jugovzhodni prodnato nasuti ravninski del območja pa je z geološko sestavo tal omogočil večjo kontinuiteto v poselitvi. Kontinuiteta poselitve od prazgodovine oz. antike dalje se kaže tudi na širšem območju Ljubljanskega barja, to je na njegovem hribovitem obrobju.

Pomembno vlogo pri poselitvi je odigralo rimsko cestno omrežje, ki se je na območju Ljubljanskega barja, v prodnatih nasutih ravninah, na robovih kotlin in nižjih obronkih hribov, sorazmerno dobro ohranilo skozi zgodovino vse do današnjih dni. Ob cestah, ki so predstavljale pomembne trgovske in prometne poti (Ljubljana - Vrhnika, Ljubljana - Ig - Rakitna - Bloke) so se razvile naselbine, ki so skupaj z že kultivirano pokrajino postale najprimernejše za ponovno poselitev v času prodiranja in kolonizacije Slovanov in so se ohranjale ter razvijale skozi srednji in novi vek do današnjih dni.

V srednjem veku sta imela pomembno vlogo v razvoju območja grad na Igu in kartuzijanski samostan v Bistri, v katerih posesti je bilo večino ozemlja. Samostan Bistra, formalno ustanovljen po vojvodu Ulrichu III. Španhejmskem leta 1260, je kot lastnik velikih posesti od Podpeči do Rakitne, Cerknice in Logatca imel skozi stoletja poseben pomen pri gospodarskem, prometnem, trgovskem, kulturnem in verskem razvoju. O prvotnem gradu na Igu, o njegovi lokaciji in času nastanka je malo znanega. Grad oz. stolpast dvor se omenja leta 1369 kot hof Ig na obsežni posesti Ortenburžanov. Po smrti zadnjega Ortenburžana je grad prešel v posest Celjskih grofov, ki so ga dali v fevd Schnitzenbauerem, ti pa so ga leta 1510 prodali Auerspergom. Natančnejše raziskave sedanjega gradu iz srede 17. stoletja bi mogoče pokazale starejše jedro.

Kontinuiteta poselitve se kaže tudi v cerkveni organizaciji, saj se v virih Ig že leta 1296 omenja kot vikariat šempeterske prafare in nekoliko kasneje, okrog leta 1300, se kot vikarist omenja tudi Vrhnika.

Za umetnostnozgodovinsko dediščino na območju Ljubljanskega barja je značilno predvsem veliko število objektov sakralnega značaja. Med njimi je zlasti pomemben kompleks nekdanjega kartuzijanskega samostana Bistra, ki je s svojim več stoletij trajajočim obstojem in razvojem širše vplival pri pretoku, sprejemanju in širjenju kulturnih, civilizacijskih in gospodarskih vplivov. Samostan je ne samo vplival na rast in razvoj številnih sakralnih objektov, ampak jih je tudi gradil (cerkev Žalostne Matere božje, Verd).

Večje in ambicioznejše zasnovane župnijske in romarske cerkve so praviloma enovite arhitekture 18. oziroma 19. stoletja s sočasno notranjo opremo (Ig, Preserje pod Krimom, Tomišelj, Brezovica, Želimplje, Bevke). Med zgodnjebaročnimi enotno zasnovanimi arhitekturami 17. stoletja je potrebno posebej izpostaviti sv. Jožefa nad Preserjem, katerega centralna stavba je izjemna za celotno slovensko sakralno arhitekturo. Na obravnavanem območju je najpogosteje zastopan tip skromnih podeželskih podružnic. Večinoma so to enoladijske cerkve z zvonikom prizidanim k zahodni fasadi ter gotskim ali baročnim kornim zaključkom na vzhodu. Zasnove teh cerkva so pogosto še romanske oziroma gotske z ohranjenimi romanskimi stavbnimi elementi oziroma gotskimi elementi in poslikavami (Iška vas, Sarsko, Matena, Pijava gorica). Za cerkve okrog Iga je tudi značilna prisotnost vzdanih rimskih spolij, ki kažejo

na kontinuiteto poselitve. Tudi v starejših podružnicah je oprema večinoma iz 18. in 19. stoletja, redkeje iz 17. stoletja.

Na ožjem območju Ljubljanskega barja sakralni objekti praviloma sledijo poselitvi in se nahajajo na osamelcih ter v jugovzhodnem ravninskem delu območja. V naseljih nastalih s kolonizacijo v prvi polovici 19. stoletja, razen Plečnikove cerkve v Črni vasi zgrajene v 40. letih 20. stoletja, sakralnih objektov ni. Na širšem območju Ljubljanskega barja se sakralni objekti nahajajo tako v naseljih kot na izpostavljenih lokacijah hribovitega obrobja in sledijo kontinuiteti poselitve od prazgodovine oz. antike dalje.

Najstarejši objekti, v osnovi še romanski in gotski, se nahajajo na jugovzhodnem nižinskem delu ter na hribovitem južnem delu območja. Cerkve okrog Iga (Matena, Brest, Iška vas) nadaljujejo kontinuiteto antične poselitve, cerkve na hribovitem južnem delu pa pogosto nadaljujejo prazgodovinsko kontinuiteto. V zasnovi mlajše so cerkve na barjanskih osamelcih in na hribovitem zahodnem delu.

Pomemben element vrednotenja sakralnih objektov Ljubljanskega barja je prostorsko merilo. Cerkve vedno predstavljajo dominantno pa naj bo to prostorska ali naselbinska. Izrazite prostorske dominante predstavljajo cerkve hribovitega južnega dela območja (sv. Jožef, sv. Ana, cerkev Žalostne Matere božje, sv. Lovrenc na Jezeru, Mala Ligojna, Sinja Gorica, Zabočevo). Večina cerkva pa predstavlja naselbinske dominante sredi naselja (župna cerkev na Igu, sv. Florijan v Kamniku pod Krimom, sv. Vid v Preserjih, Matena, Bevke, Borovnica) ali na robu naselja (Brezovica, Brest, Iška vas, Velika Ligojna).

Profana stavbna dediščina je skromno zastopana. Poleg edine grajske arhitekture, gradu na Igu iz konca 17. stoletja, se v tem prostoru pojavljajo predvsem dvorci oz. gradiči iz 15. oz. 17. stoletja (grad Brest, Kušljanov grad, graščina Nameršelj) in arhitekturni objekti zasebnega (vile, župnišča) in javnega značaja (šole).

Posebno zvrst umetnostnozgodovinske dediščine območja predstavljajo tudi kapelice in znamenja. Ob sakralnem značaju označujejo znamenja tudi posamezne dogodke, opozarjajo na smeri, poti in predstavljajo značilen element slovenske pokrajine z izraženim ljudskim načinom umetnostnega občutja. Na območju Ljubljanskega barja so zastopane tako kapelice zaprtega kot odprtega tipa, praviloma s konca 19. in začetka 20. stoletja.

Znamenja so predvsem lesena razpela z lesenimi ali litoželezni korpusi ter redka kamnita znamenja.

Skromno zastopano nagrobno dediščino na pokopališčih predstavljajo grobnice, nagrobne kapele, kiparsko in likovno oblikovani kamniti nagrobni spomeniki ter litoželezni križi.

Ocena stanja in ogroženosti stavbne sakralne dediščine

Sakralna stavbna dediščina je tista zvrst dediščine, ki je med stavbno dediščino z vidika izgubljanja ali spreminjanja stavbnih zasnov **najmanj ogrožena**. Večina **cerkva** v občini je tudi primerno vzdrževanih.

Sakralna stavbna dediščine je ogrožena predvsem s prostorskega vidika. Nekontrolirani posegi v prostoru, širjenje naselij, neustrezne novogradnje in nadomestne gradnje spreminjajo vlogo cerkva, ki se iz prostorskih in naselbinskih dominant spreminjajo v podrejen element v prostoru. Zato je nujno potrebno v odprtem prostoru prepovedati zidavo v neposredni bližini cerkva ter na vedutno izpostavljenih lokacijah, v naseljih pa z ustreznim oblikovanjem novogradenj in nadomestnih gradenj doseči, da sakralna arhitektura ohrani vlogo dominante.

Med sakralno stavbno dediščino se uvrščajo tudi **znamenja in kapelice**, ki ob sakralnem pomenu opozarjajo tudi na določene dogodke, smeri, poti in so kot značilen element slovenske pokrajine dokaj številčno zastopane tudi na območju Ljubljanskega barja. Znamenja in kapelice iz vidika ohranjanja avtentičnih lokacij, kot enega pomembnejših elementov njihovega varovanja, niso ogrožene. Večji problem je ne vzdrževanje ali še pogosteje nestrokovno vzdrževanje oz. obnavljanje, ki dolgoročno ne doseže osnovnega namena.

3.1.4.2. Profana dediščina

Kriteriji vrednotenja

Pri uvrščanju enot na seznam profane stavbne dediščine smo upoštevali kriterije vrednotenja oz. merila za izbiranje kulturne dediščine, ki jih uporablja konservatorska stroka : geografsko ali prostorsko, zgodovinsko ali časovno, etnološko-socialno, likovno ali estetsko, tipološko, avtorsko in gradbeno razvojno merilo oz. kriterij. V seznam smo tako uvrstili enote stavbne dediščine, ki so tipološko značilne za obravnavani prostor, zgodovinsko-pričevalne in imajo kulturno-civilizacijski pomen. Prizadevali smo si, da bi seznam zajel čim več segmentov profane stavbne dediščine, vendar se je izkazalo, da je marsikaj iz polpreteklega obdobja že izginilo (npr. kolonizacijske barjanske hiše, na nekdanje številne vodnjake spominja le še materialni spomin, ki ne dosega spomeniške kategorizacije). Hkrati smo želeli seznam tudi številčno okrepiti z regionalno značilnimi objekti, ker gre, kot že rečeno, za izjemno ogroženo vrst dediščine, ki se bo ohranila zgolj s pomočjo načrtnega varovanja posameznih objektov in širšega varovanja območij – vaških jeder.

Splošne značilnosti profane stavbne dediščine

Morfološka zasnova območja in geološka sestava terena sta v preteklosti pogojevala lokacijo naselij in tipe gradnje na naseljenih območjih. Območje predvidenega krajinskega parka Ljubljansko barje obsega dve območji:

1. osrednje - ožje območje Ljubljanskega barja :

- ožje močvirno območje Ljubljanskega barja z naselji Črna vas, Lipe, Ilovica in Hauptmance;
- naselja s prodnato talno zasnovo, kot so: Brest, Matena, Iška Loka, Iška, Ig, Iška vas, Vrbljene in Strahomer;
- Želimeljska dolina;
- barjanski osamelci (Sinja Gorica, Blatna Brezovica, Bevke, Vnanje ter Notranje Gorice);

2. širše območje Ljubljanskega barja :

- naselja na zahodnem in južnem barjanskem robu : Brezovica, Mirke, Verd, Bistra, Laze, Dol pri Borovnici, Borovnica, Breg pri Borovnici, Pako, Goričica, Prevalje, Kamnik in Preserje pod Krimom, Podpeč, Jezero, Tomišelj.

Etnološko stavbno dediščino obravnavanega območja tipološko uvrščamo v osrednjeslovenski stavbni tip. Ta klasifikacija je dokaj ohlapna, saj izhaja le iz značilnega tlorisa, po katerem osrednja veža deli hišo na bivalni in gospodarski del. Ker se območje Ljubljanskega barja nahaja na prehodu med notranjsko in dolenjsko regijo, se na terenu kažejo opazne razlike med vzhodnim in zahodnim delom območja. Tako lahko na zahodni strani zasledimo vplive notranjskega stavbnega tipa, ki ga

razpoznavamo v višjih, strožje oblikovanih hišah s strmimi strešinami in asketsko oblikovanimi fasadami, na vzhodni strani pa je viden vpliv dolenjskega stavbnega tipa, izražen v manjših hišah s položnejšimi strehami, ki delujejo mehkeje in bolj čokato.

1. Osrednje - ožje območje Ljubljanskega barja

V osrednjem delu Ljubljanskega barja glede na identiteto območja, razvoj in način poselitve ločimo:

- ožje močvirno območje Ljubljanskega barja, ki je bilo najpozneje poseljeno, s kolonizacijo v 19. stoletju in obsega naselja: Črna vas, Lipe, Volar, Ilovica in Hauptmance ter
- ostala območja naseljenega osrednjega dela, ki so v stavbnem smislu dokaj enotna in obsegajo nižinska naselja s prodnato talno zasnovo, kot so: Brest, Matena, Iška Loka, Iška, Ig, Iška vas, Vrbljene in Strahomer; Želimeljsko dolino ter barjanske osamelce - Sinjo Gorico, Blatno Brezovico, Bevke, Vnanje ter Notranje Gorice.

Stavbna dediščina na ožjem močvirnem - koloniziranem delu Ljubljanskega barja

Naselja ožjega - močvirnega območja Barja¹, so mlajša. Čeprav prve melioracije tega dela barja izhajajo že v rimski čas so Barje izsušili šele v začetku 19. stoletja. Tedaj je bil na osnovi dekreta Marije Terezije, leta 1769 o izsušitvi in kolonizaciji barja, izbran načrt izsušitve barja, ki ga je zasnoval jezuitski pater Gabriel Gruber. Načrt je predvidel gradnjo kanala (Gruberjev kanal) za hitrejše odtekanje vode z Barja, poglobili so tudi barjanske jarke in glavna izsuševalna dela so bila zaključena 1829. Tedaj se je pričela načrtna kolonizacija Barja ob Črnovaški cesti, na Ilovici, Hauptmancah in na Volarju.

Najstarejši način gradnje na mokrih barjanskih tleh na kolih in pilotih, ki so ga poznali že mostiščarji pred tisočletji, se je izkazal kot najprimernejši in ga uporabljajo še danes.

Na začetku kolonizacije so prvi, neuki kolonizacijski priseljenci sredine 19. stoletja postavljali majhne, pritlične, lesene hiše, grajene iz obtesanih brun ali iz debelih desk (plohov) ter krite s slamo na barjansko šoto. Zaradi mehkega terena so se hiše pogrezale in les je hitro propadal. Žal je tudi to eden od vzrokov, da se je do današnjih dni ohranila le ena kolonizacijska hiša – Tomaževa hiša v Črni vasi, ki ima vrezano letnico postavitve na portalu 1846. Hiša ima tradicionalno tlorisno zasnovo in avtentično ohranjen lesen bivalni del, medtem ko je gospodarski del pozneje prizidan na mestu prvotnega lesenega in grajen iz opeke.²

---

¹ Pod pojmom Barje, pisano z veliko začetnico, je mišljen najpozneje izsušeni del Barja južno od Ljubljane.

²Zanimiva je razvoj kolonizacijske hiše na ožjem območju Barja, ki ga poda geograf Anton Melik v delu *Kolonizacija Ljubljanskega barja* na primeru hiše Črna vas 42. Navaja, da so v primeru hiše Črna vas 42 bivalni del, »hišo«, pregradili, tako da so pridobili kamro in pozneje zid zopet odstranili. Na drugi strani veže, kjer sta bila majhen hlev in vzporedno z njim klet, so steno med hlevom in kletjo odstranili in povečali hlev, namesto kleti pa naredili jamnico za spravilo pridelkov. Ko je les dotrajal, so najprej podrli gospodarski del in na njegovem mestu postavili zidani gospodarski del, ki je bil navadno večji od prvotnega, ker so mu prizidali hlev s posebnim vhodom. Pozneje so tudi bivalni del nadomestili z zidanim.

Les kot gradbeni material je imel na mokri podlagi tudi nekaj prednosti, kljub njegovi neobstojnosti. Namreč les se je dobro prilegal mehkeemu terenu in iz lesa grajeno hišo je bilo ob selitvi ali prodaji najlažje prestaviti, kar je bilo v drugi polovici 19. stoletja na Barju pogost pojav.

V urbanističnem smislu je posebnost v okviru barjanskega prostora predstavljala prvotna enostranska obcestna pozidava v Črne vasi. Tu so kolonizacijske hiše 19. stoletja postavljali le južno od ceste in sicer tako, da je sleme potekalo vzporedno s cesto. Med hišo in cesto je potekal izsuševalni jarek, prav tak jarek pa je bil tudi med parcelnimi mejami. Hiše so pod skupnim slemenom združevale bivalni - zahodni del in gospodarski – vzhodni del, ob tem je gospodarski del ščitil bivalne prostore pred hladnimi vetrovi z vzhoda.

Zidane hiše, grajene na pilotih, so se začele pojavljati v drugi polovici 19. stoletja, bolj množično pa so jih postavljali šele po utrditvi tal v 20. stoletju. Na to sta vplivali tudi gospodarska konjunktura in padec cen opeke. Sočasno so začeli opuščati slamnato kritino in jo nadomeščati z opečno. Z novimi materiali so se povečali in širili hišni prostori, dvignila pa se je tudi bivalna kultura naseljencev.

Danes je v fragmentih ohranjenih nekaj zidanih hiš iz začetka 20. stoletja. Te so pritlične in združujejo bivalni in gospodarski del. Pozneje (1/2 20. stoletja) se je gospodarski del ločil od hiše, postavljen je pravokotno nanjo ali pa vzporedno s hišo na dvorišču. Premožnejši so postavljali nadstropne zidane hiše in od njih ločena gospodarska poslopja (Koslerjeva graščina v Lipah, Škafarjeva domačija).

Prvi revnejši barjanski priseljenci niso dajali poudarka stavbnemu okrasju. Edino okrasje kolonizacijskih barjanskih hiš so bile včasih vrezane letnice na portalih in bele črte med bruni, ker so zapolnjevali stike med bruni s šoto in jih barvali z apnom. Z zidanimi hišami in nastankom večjih domačij v začetku 20. stoletja sovpada tudi stavbno okrasje, ki je bogatejše in se odraža predvsem v fasadni dekoraciji.

Gospodarska poslopja ožjega - močvirnega območja barja :

Značilni atributu barjanskih domačij so vodnjaki »štirne«. Številni so še danes ohranjeni. Praviloma je imela vsaka barjanska domačija vodnjak, izjemo predstavljajo le domačije ob večjih barjanskih jarkih, kjer je bila voda skozi vse leto.

Za spravilo pridelkov so postavljali »jamnice« - kolibe, grajene iz šote. Te so dobro zadrževale toploto. V njih so čez zimo hranili ozimnico, poleti pa so jih podrli.

Za sušenje barjanske šote in pozneje sena so gradili manjše – »barjanske« toplarje na bogatejših kmetijah ter manjše kozolce (kozolec na psa) na manjših.

Barjanske kolonizacijske hiše so prvotno pod skupno streho v nizu imele tudi gospodarski del, pozneje predvsem na prelomu 19. in 20. stoletja so se postopoma, najprej na bogatejših kmetijah gospodarska poslopja ločila od hiš. Postavljali so zidane hleve s seniki ločeno od teh toplarje, svinjake, šupe ipd....

Stavbna dediščina nižinskih naselij, Želimeljske doline in osamelcev

Hiše v obcestnih nižinskih vaseh, kot so Matena, Iška Loka, Brest, Ig, Strahomer ter Vrbljene, so ponavadi s krajšo, zatrepno fasado obrnjene na cesto, na dvorišču pa se v globino nizajo domačijska poslopja. Niz zaključí toplar na meji domačije in polja (Vrbljene). Nekatere, maloštevilne domačije stojijo tudi s slemenom, vzporedno s cesto, kot so na primer Tomišelj 12 in 36, Ig 98, Staje 12...

V nekaterih nižinskih vaseh ter na barjanskih osamelcih prehaja obcestna zazidalna struktura zaradi izoblikovanja središčnih prostorov ali konfiguracije terena v gručasto (Vnanje in Notranje Gorice, Jezero).

Lesene arhitekture na teh delih Barja ni ohranjene. Najstarejši ohranjeni objekti stavbne dediščine so bili grajeni iz kamnja. Iz druge polovice 19. stoletja od tu izhajajo prve stavbe, ki so bile grajene iz opeke, ki je zaradi lažje dostopnosti ter enostavnejše gradnje v 20. stoletju kmalu povsem izpodrinila kamnito gradnjo.

Ohranjena stavbna dediščina nižinskega območja Ljubljanskega barja izhaja iz 19. stoletja in z začetka 20. stoletja. Za najstarejše ohranjene hiše je značilno, da so pritlične, podolžnega tlorisa in pod skupnim slemenom družijo bivalni del in gospodarske prostore. Z rastjo domačije se je tudi tu gospodarski del ločil od hiše. Najpogosteje je stal v nadaljevanju hiše ali vzporedno z njo, včasih pa tudi tlorisno pravokotno na hišo na dvorišču. Zaradi plitve talne vode območje Ljubljanskega barja ne pozna podkletenih hiš – izjemo predstavljajo le nekatere hiše na barjanskih osamelcih in na gričevnatem obrobju.

V značilno stanovanjsko hišo, izrazito podolžnega tlorisa vodi vhod, ki je včasih v srednji osi daljše fasade, pogosteje pa je zamaknjen v prid gospodarskemu delu objekta. Značilen stavbni element na vhodu je kamnit portal. Ohranjenih je nekaj starejših portalov lesnobrdskega črnega apnenca in podpeškega sivega marmorja, ki izhajajo iz prve polovice in sredine 19. stoletja. Najstarejši portali so polkrožno zaključeni in praviloma bogateje ornamentirani kot novejši. Kamniti portali iz podpeškega marmorja, druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja so pravokotni, pogosto imajo vklesane letnice izdelave ter iniciale lastnika. Ohranjeni leseni portali so izredno redki pojavljajo se na manjših kmetijah (Staje 5 in 19) ali na vhodih iz dvorišč.

V hišah z ohranjeno tradicionalno razporeditvijo prostorov centralna veža deli hišo na bivalni in gospodarski del (klet in shramba) ali na dva z vežo ločena bivalna dela. V primeru slednje je na eni strani bivalna soba t.i. »hiša«, včasih »kamra« in kuhinja, na drugi strani veže pa sta še shramba in t.i. »štiblč«. Iz veže stopnice vodijo na podstrešje, ki je praviloma od obdobja preloma 19. in 20. stoletja namenjeno bivanju. Bivanjska namembnost podstrešja se kaže tudi na zunanjem izgledu objekta z okni na zatrepnih fasadah ter strešno frčado v osi vhoda. Streha tradicionalne hiše je simetrična dvokapna, ponavadi krita z opečno ali sivo betonsko kritino. Zlasti v vzhodnem delu območja je streha pogosto zaključena s čopi.

Premožnejši so v začetku 20. stoletja gradili večje zidane hiše in od njih ločena gospodarska poslopja in na nekaterih bogatejših kmetijah je opazen tudi vpliv predmestne arhitekture.

V primerjavi z ožjim močvirnim območjem Barja je stavbno okrasje v tem delu bogatejše. To se izraža predvsem v kamnoseških detajlih kamnitih portalov, lesenih profiliranih vratnih krilih ter členjenih fasadah. Fasadna dekoracija je ponavadi

izvedena v ometu, redkeje v poslikavi, fasade so členjene z okenskimi obrobari, delilnimi zidci ter s polkrožno zaključenimi strešnimi kapmi. Tovrstna ornamentacija je nekoliko bogatejša v zahodnem območju Ljubljanskega barja.

Obrobje Barja so prepletale trgovske poti. Nanje blede opozarjajo številne obcestne gostilne, kot so: Gerbčeva klet v Podpeči, Minatijeva, Javornikova, Grbčeva in Jesihova gostilna na Igu, Božičeva gostilna na Lavrici, Gostilna pri Špančku v Škofljici ter vinska klet v Želimljah kot preostanek Juvančeve gostilne. Do danes so ohranile namembnost le še gostilne na severnem obrobju, kjer vodi tranzitna cesta medtem, ko so tiste na južnem delu opustili.

Gospodarska poslopja:

Od hiše ločena zidana *gospodarska poslopja* na dvoriščih bogatejših domačij najpogosteje izhajajo iz 19. stoletja ali so novejša. Ponavadi so večja od hiš in imajo pred vhodno fasado podaljšane napušče, ker so tja spravljali vozove. Na podstrešjih hlevov so seniki, ločeno od hlevov pa podi, kašče in delavnice. Včasih gre tudi za večja sestavljena gospodarska poslopja, ki so sicer ločena od hiš, a družijo več namembnosti.

V vaseh, kjer zemljiška razdelitev deli zemljo v proge (npr. Vrbljene, Strahomer), stojijo gospodarska poslopja v nizu, v nadaljevanju hiše, drugod so postavljena na dvoriščih ob hišah ali pravokotno nanje.

Zidana gospodarska poslopja imajo praviloma zidane tudi zatrepe in na njih opečna okna za zračenje, druga, ponavadi manjša, zidana ali lesena gospodarska poslopja pa imajo lesene zatrepe z vertikalno položenimi deskami v dveh polah.

Na ožjem območju Ljubljanskega barja se pojavljajo dvojni *kozolci* – toplarji in kozolci na psa ali kozla - in enojni ali stegnjeni kozolci. Medtem ko se toplarji pojavljajo na večjih domačijah v Podpeči, Jezeru, Iški, Strahomerju in v Želimeljski dolini, so kozolci na psa bolj pogosti ob manjših kmetijah. Medtem ko so dvojni kozolci postavljeni v okviru domačije - enojni, stegnjeni kozolci stojijo praviloma od domačije ločeno, na polju posamezno ali v skupinah, kot na primer ambient kozolcev južno od vasi Matena. Te so številni predvsem na manj vlažnih travnih območjih v okolici vasi Ig, Iška Loka in Iška vas.

Leseni *koruznjaki* za sušenje koruze so novejšega datuma in se pojavljajo kot samostojen objekt predvsem v okolici Tomišlja, sicer koruzo sušijo v toplarjih ali »spleteno v kito« obesimo pod streho gospodarskih poslopij.

Na barjanskem območju, tudi na prodnatih tleh, so bili številni *vodnjaki*, t. i. »štirne«. To so okrogle jame, nekaj metrov globoko, ki so jih pozneje obzidali. Vodo so iz njih zajemali z vedri in jo uporabljali predvsem za napajanje živine. Danes je ohranjenih še nekaj takih vodnjakov.

2. Širše območje Ljubljanskega barja

Stavbna dediščina naselij na zahodnem in južnem barjanskem robu

Zaradi prepletanja osrednjeslovenskih, notranjskih in primorskih vplivov je na tem območju nastala tipološko značilna prehodna oblika profane dediščine. Na zahodnem robu, kjer prevladuje primorski vpliv, se le-ta izraža v oblikovanju arkadnih hodnikov na

stanovanjskih hišah in na gospodarskih poslopih, v strmih strešnih naklonih s kratkimi strešnimi napušči in v asketsko oblikovanih zunanjščinah brez posebnega okrasja. Osrednjeslovenske tipološke značilnosti, ki so pogostejše proti vzhodu, pa se kažejo predvsem v mehkem in slikovitem oblikovanju stavbnih gmot, v fasadni dekoraciji, nižjih strešnih naklonih in daljših strešnih napuščih.

Stanovanjske hiše: pojavljajo se trije gradbeni tipi hiš: zidana pritlična, vrhhlevna ali vrhkletna (v ali ob breg zidana) in nadstropna stanovanjska hiša. Prostorske zasnove so tradicionalne: veža in v njenem podaljšku črna kuhinja ali predelana črna kuhinja, na eni strani »hiša« in »kamra«, na drugi strani pa gospodarski del. Takšno prostorsko zasnovo ima tudi nadstropna hiša, ki pripada splošnemu tipu nadstropne kmečke hiše 19. stoletja. Zelo pogosto se pojavlja pritlična zidana hiša s frčado nad glavnim vhodom, predvsem v ravninskih predelih in ob glavnih prometnicah. Pri nadstropnih hišah ločimo dva poglobitna tipa: kmečko-obrtniškega in gostilničarskega. Prvi nastopa skoncentrirano v vasi Verd in posamezno v vseh ostalih naseljih, gostilniške stavbe pa so značilne za kraje ob najpomembnejših prometnicah (furmanske gostilne) in v večjih naseljih.

Oblikovni elementi so osredotočeni predvsem na fasadah, izražajo se v oblikovanju portalov, razmerju in velikosti oken in njihovih okvirov ter pilastrskih motivih in venčnih ter delilnih zidcev na fasadah.

Starejši baročni portali so redki tudi pri hišah, ki so obdržale prvotno obliko. Pogosteje so ohranjeni t.i. klasicistični, ki so tudi večji in bogatejše obdelani. Večina jih je iz sivega in črnega apnenca iz kamnoloma Lesno Brdo, oz. iz sivega apnenca iz Podpeči, imenovanega »podpečan«. Lesenih portalov je manj. Okenske odprtine so redko uokvirjene s kamnitimi okviri, večinoma so iz ometa. Pogost okras pa so okenske mreže. Značilni so podstrešni in delilni zidci.

V dobi klasicizma in v času gradnje železnice sredi 19. stoletja se pod primorskimi vplivi pojavijo arkadni hodniki v pritličjih in nadstropjih začelnih, dvoriščnih fasad, ki jih ustvarjajo furlanski gradbeniki.

Fasadna dekoracija, n.pr. slikani šivani robovi ali fasadne poslikave, je redka in le fragmentarno ohranjena (primer Kamnik pod Krimom).

Večina stanovanjskega stavbnega fonda pripada obdobju »ljudskega klasicizma«, to je iz sredine 19. stoletja. Sama gmota stavb in tlorisne razporeditve pa kažejo na tradicionalne značilnosti, ki izvirajo iz časa pred 18. in 19. stoletjem.

Gospodarska poslopja so povečini samostojno stoječi objekti, čeprav se pogosto pojavlja tudi tip hiše, ki pod skupno streho združuje tako bivalne kot gospodarske dele, n.pr. hlev v podaljšku hiše ali pod njo, tudi kašča pod skupno streho, senik na podstrešju hiše itn., odvisno pač od velikosti kmetije in socialnega statusa lastnika.

Kozolci so večinoma vezani – toplarji, s kamnitimi stebri, od sredine 19. stoletja pa tudi iz opeke. Leseni zatrepi so zaprti z vertikalno položenimi deskami praviloma v dveh polah. Redki kozolci so datirani z letnico nastanka. So različnih dimenzij, od takih z enim do štirih »oken«. Prvotno so bili kriti s slamo, sedaj v glavnem z opeko.

Hlev je lahko priključen stanovanjskemu poslopiju pod skupnim slemenom, vendar je pogosteje samostojno poslopje. V glavnem je zidan iz kamna, če je pritličan, mu je lahko dodan še lesen skedenj in pod v podaljšku vzdolžne fasade pod skupnim slemenom, če pa je nadstropen, je nadstropje oblikovano tako, da so med zidane sipe vpete stene iz lesenih desk ali pa je tudi nadstropje zidano in je pod podaljšanim

napuščem nad vhodno vzdolžno fasado niz dekorativnih opečnih prezračevalnih lin, ki se pojavijo tudi v zidanih zatrepih.

Kašče so zelo značilna stavbna dediščina, ki je številčno tudi precej ohranjena. Na slovenskem so že v 16. stoletju postale pomembna, reprezentativna zvrst kmečkega stavbarstva. V 17. in 18. stoletju, ko so jih gradili po zgledu grajskih in gosposkih gospodarskih poslopjih, so prevladovale drugod le lesene kašče, poslikane zidane pa so se razširile po Gorenjskem, loškem in notranjsko-cerkljanskem ozemlju in v prvi polovici 19. stoletja postale pravo znamenje pokrajine in dokaz uspešnosti kmetije. Kašče na obravnavanem območju so v glavnem zidani (redko leseni), enocelični, podkleteni ali nadstropni objekti. Lesene stopnice, ki so vodile k vhodu, je sredi 19. stoletja nadomestilo zidano arkadno stopnišče (nadstrešek nad stopniščem, ki sloni na arkadnih lokih, ti pa na stebričih). Kletni del je običajno obokan, pri čemer oboki slonijo na osrednjem stebri, zgornji del pa ima lesen strop. Streha je dvokapna, pokrita z opeko. Zunanjščina je redko okrašena s šivanimi robovi ali s cvetličnimi ornamentom pod napuščem. Kamniti portali so datirani z letnico v sklepniku.

Svinjaki se pojavijo v 19. stoletju. To so pritlične zidane stavbe podolgovatega tlorisa, pokrite z dvokapno streho. Na podolžni prednji fasadi so arkadne odprtine, sloneče na okroglih opečnih stebričih. To obliko gospodarskega objekta pozna v glavnem samo vrhniško področje.

Sušilnice za sadje in lan so majhne, iz kamna zidane stavbe kvadratnega tlorisa, pokrite z opečno dvokapno streho, ki v podaljšku sloni na dveh lesenih podpornih stebrih.

Kovačije so bile na tem območju zaradi starih furmanskih poti (predvsem Tržaška in Stara cesta na Vrhniki in v Sinji Gorici), precej pogoste in značilne.

Ocena stanja in ogroženosti stavbne profane dediščine

Starejši stavbni fond je na celotnem obravnavanem, gosto poseljenem območju, zelo slabo ohranjen, oz. je številčno nekoliko bolj ohranjen v zahodnem delu območja. Redko so ohranjene celote – kompleksi kmečkih domačij, ki so jih sestavljali stanovanjska hiša in več gospodarskih poslopij. Pogosteje so se ohranile le posamezne enote – stanovanjske hiše ali gospodarska poslopja. Na stanovanjskih hišah je zaradi spremenjenega načina življenja pogosteje prihajalo do posegov vanje in s tem do neustreznih adaptacij, ki se odražajo predvsem v nadzidavah in s tem v spremembah strešnih naklonov, v neustrezno oblikovanih prizidkih, v večanju okenskih odprtij in v odstranitvah fasadnega okrasja (okenskih okvirjev, delilnih zidcev, šivanih robov) itn. Manjših posegov so bila deležna gospodarska poslopja predvsem zaradi opustitve kmečkega gospodarjenja ali zaradi splošnih neugodnih socialnih in ekonomskih razmer. Ker gre v večji meri za območja v neposredni bližini mesta Ljubljane, so se degradacije stavbnega fonda najprej pričele v nižinskih predelih, ob cestah in glavnih prometnicah in v neposrednem primestnem prostoru in so se nadaljevale tudi v zalednih območjih, tako, da danes lahko rečemo, da v obravnavanem območju skorajda ni predela, kjer bi bila stavbna dediščina boljše ohranjena. Kljub vse številčnejši preobrazbi stavbnega fonda pa se je na obravnavanem območju še vedno ohranila kvalitetna profana stavbna dediščina.

- Varstveni režimi za etnološko dediščino:

Prvi varstveni režim:

- varovanje objekta v celoti, v avtentični pričevalnosti, neokrnjenosti in izvirnosti;
- varovanje tlorisne zasnove objekta;
- dovoljena dejavnost mora služiti potrebam varstva in potrebi po konserviranju ter restavriranju objekta;
- varovanje neposredne okolice in vplivnega območja objekta;

Drugi varstveni režim:

- varovanje stavbne gmote, strešnega naklona, rastra in barve strešne kritine;
- varovanje strukture fasad, fasadne členitve ter posameznih arhitektonskih detajlov;

Tretji varstveni režim:

- varovanje stavbne gmote, strešnega naklona, rastra in barve strešne kritine;
- varovanje pomembnejših arhitekturnih detajlov;
- dovoljene so rekonstrukcije objekta, vendar v skladu s pogoji, ki jih predpiše pristojna služba za varstvo kulturne dediščine.

3.1.5. Značilnosti in usmeritve za varovanje memorialne dediščine

Splošne značilnosti

Ker ima sleherna tvorba iz preteklosti tudi zgodovinsko ozadje, je pravzaprav vsa kulturna dediščina, bodisi arheološka in etnološka bodisi umetnostna in tehnična, obenem tudi zgodovinska dediščina. Tvarna zapuščina je marsikdaj tudi edini zgodovinski vir in dokument.

Med zgodovinsko memorialno dediščino je največ spominskih plošč, posvečenih dogodkom med drugo svetovno vojno in spominskih plošč pomembnejšim domačinom. Na območju občine je še več spomenikov, posvečenim dogodkom med prvo in drugo svetovno vojno.

Najpomembnejši za zgodovinsko dediščino so avtentični objekti in območja; od spominskih znamenj pa prav tako tista, ki so še ohranjena v svoji prvotni obliki in na avtentični lokaciji.

Za uvrstitev objekta ali spominskega znamenja v zgodovinsko-memorialno dediščino so pomembni naslednji **kriteriji**, (ki veljajo na splošno za vso kulturno dediščino):

- avtorsko merilo,
- razvojno merilo,
- kulturno-civilizacijsko merilo,
- tipološko merilo,
- zgodovinsko-pričevalno merilo,
- prostorsko merilo in
- merilo zakonske zaščite.

Varstveni režim memorialne dediščine:

Prvi varstveni režim :

- varuje in ohranja neokrnjene ter izvirne vse spomeniške lastnosti dediščine, njene kulturne vrednosti, pa tudi vso snov, ki je z njimi povezana,
- objekti, pomembni za zgodovino slovenskega naroda, ki so povezani s pomembnimi dogodki in osebami iz naše preteklosti, morajo ohranjati arhitekturne značilnosti, gabaritne oblike, zunanjščino in tlorisno zasnovo ter prezentacijo avtentičnega interierja najpomembnejše faze svojega razvoja,
- prepovedana so kakršnakoli dela, ki bi motila memorialno, kulturno, znanstveno, zgodovinsko in estetsko vrednost dediščine,

Drugi varstveni režim :

- predvideva ohranjanje osnovnih in najpomembnejših prvin izvirnega stanja zgodovinskih objektov oziroma spominskih znamenj (pri objektih je potrebno ohraniti stavbne gmote in druge gabaritne značilnosti, ki so tipične za kraj in njegovo okolico), njihovih spomeniških lastnosti, kulturnih in zgodovinskih vrednosti, pa tudi tiste snovi, ki je z njimi povezana.

Prvi oziroma drugi varstveni režim veljata tudi za grobove in grobišča, ki so sicer varovani s posebnim zakonom. Pri prvem režimu morajo pokopališča, grobišča in posamični grobovi ter njihova izvirna ureditev ohraniti vse svoje značilnosti prvotne zasnove in ostati na avtentični lokaciji.

Tretji varstveni režim :

- omogoča preoblikovanje izvirnega stanja zgodovinskih objektov oziroma spominskih znamenj, ohranja pa neokrnjene in izvirne le njihove posamezne bistvene spomeniške lastnosti, ki niso nujno vezane niti na izvirno snov, včasih tudi ne na lokacijo. Vsi morebitni posegi na njih morajo biti usklajeni z zahtevami pristojne službe za varstvo kulturne dediščine.

Na območjih enot memorialne dediščine niso dovoljeni posegi, ki bi skrunili kulturno funkcijo dediščine.

3.1.6. Splošne značilnosti in usmeritve za varovanje tehniške dediščine

Splošne značilnosti

Pojem tehniške dediščine in skrb zanjo sta pri nas razmeroma mlada. Organizirano delo se je začelo z ustanovitvijo Tehniškega muzeja Slovenije leta 1951. Tehniški muzej Slovenije skrbi predvsem za premično dediščino, medtem ko je nepremična tehniška dediščina bila in je marsikje še danes prepuščena sama sebi in dobri volji posameznikov. Objekti so hitro propadali, pa tudi zavestno so jih odstranjevali v želji po čim hitrejšem napredku. Kljub temu so nekatera podjetja ali cele gospodarske panoge, ki so s skrbjo za tvarne dokumente svojega razvoja položile trajne temelje za varstvo tehniške dediščine pri nas.

Za vse posege na teh objektih tehniške dediščine je potrebno pridobiti strokovno mnenje Javnega zavoda za varstvo kulturne dediščine oziroma njegove območne enote, ki je pristojna za to območje.

Na območju Ljubljanskega barja se tehnična dediščina nahaja predvsem na njegovem obrobju, kjer je teren bolj stabilen in trden.

Železniški promet:

- najpomembnejšo tehnično dediščino predstavlja železniška proga Ljubljana - Trst, ki je bila dograjena že leta 1857. Na južno železnico je vezanih tudi vrsta objektov:
  - Ostanki borovniškega viadukta,
  - Jelenov viadukt,
  - Stara železniška čuvajnica;
- proga Ljubljana – Novo mesto,
- opuščena železnica Ljubljana – Vrhnika.

Industrija:

- sodobna tovarna Kovinske industrije Ig (KIG) hrani staro tornjo prešo.

Obrt:

- nekdanja stara kovačija pri Brezovici,
- tri apnenice pri Brezovici,
- kamnolom v Podpeči in v Notranjih Goricah,
- jez in mlinščica ter žaga na potoku Iška.

Energetika:

- male hidroelektrarne na Bistri.

Cestni promet:

- Ižanska cesta.

Ostalo:

- Opekarna na Verdu.

Varstveni režim tehniške dediščine

Drugi varstveni režim:

- varuje se objekt v celoti,
- varujejo se vsi pomembni arhitekturni detajli,
- varuje se ožja okolica objekta.

Tretji varstveni režim:

- varuje se avtentična lokacija porušenega objekta,
- varujejo se ostaline propadlih objektov,
- gradnje nadomestnih objektov načeloma niso možne.

4. SEZNAM ENOT KULTURNE DEDIŠČINE

LEGENDA:

<i>EŠD</i>	Evidenčna številka dediščine iz Registra nepremične kulturne dediščine (RKD) ali št. predloga za vpis v RKD.																				
<i>Ime enote</i>	Je povzeto po RKD. Ime enote sestavlja najprej krajevna oznaka in potem lastno ime.																				
<i>Tip enote</i>	<table><tr><td>1</td><td>arheološka dediščina</td></tr><tr><td>2</td><td>profana stavbna dediščina</td></tr><tr><td>3</td><td>sakralna stavbna dediščina</td></tr><tr><td>4</td><td>sakralno profana stavbna dediščina</td></tr><tr><td>5</td><td>memorialna dediščina</td></tr><tr><td>6</td><td>vrtnoarhitekturna dediščina</td></tr><tr><td>7</td><td>naselbinska dediščina</td></tr><tr><td>8</td><td>kulturna krajina</td></tr><tr><td>9</td><td>zgodovinska krajina</td></tr><tr><td>10</td><td>ostalo</td></tr></table>	1	arheološka dediščina	2	profana stavbna dediščina	3	sakralna stavbna dediščina	4	sakralno profana stavbna dediščina	5	memorialna dediščina	6	vrtnoarhitekturna dediščina	7	naselbinska dediščina	8	kulturna krajina	9	zgodovinska krajina	10	ostalo
1	arheološka dediščina																				
2	profana stavbna dediščina																				
3	sakralna stavbna dediščina																				
4	sakralno profana stavbna dediščina																				
5	memorialna dediščina																				
6	vrtnoarhitekturna dediščina																				
7	naselbinska dediščina																				
8	kulturna krajina																				
9	zgodovinska krajina																				
10	ostalo																				
<i>Status oz. vrednostna ocena enote dediščine</i>	<table><tr><td>KD</td><td>kulturna dediščina</td></tr><tr><td>KS-L</td><td>vrednoteno za kulturni spomenik lokalnega pomena</td></tr><tr><td>KS-D</td><td>vrednoteno za kulturni spomenik državnega pomena</td></tr></table>	KD	kulturna dediščina	KS-L	vrednoteno za kulturni spomenik lokalnega pomena	KS-D	vrednoteno za kulturni spomenik državnega pomena														
KD	kulturna dediščina																				
KS-L	vrednoteno za kulturni spomenik lokalnega pomena																				
KS-D	vrednoteno za kulturni spomenik državnega pomena																				
<i>Občina</i>	Občina v kateri se nahaja enota KD																				
<i>Varstveni režim</i>	Stopnja varstvenega režima KD: - 1 prvi varstveni režim - 2 drugi varstveni režim - 3 tretji varstveni režim																				
<i>Usmeritve</i>	Je določena za vsako enoto dediščine posebej																				

5. KARTOGRAFSKI DEL

Prikaz enot kulturne dediščine

Digitalne prostorske podatke o kulturni dediščini (v »shape« obliki) pridobi naročnik v INDOK centru, Ministrstva za kulturo.

Zaradi nekaterih sprememb pri zarisih posameznih enot KD, ki so še v postopku in še niso uradni sloji Registra nepremične kulturne dediščine, prilagamo na zgoščeni delovne zarise (v »shape« obliki) enot kulturne dediščine.

6. VIRI IN LITERATURA

1. Arhiv ZVKD OE Ljubljana
2. Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana, 1975
3. Cevc E.: Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom, Ljubljana, 1981
4. Fister P.: Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Ljubljana, 1986
5. Gotika v Sloveniji, Ljubljana, 1995
6. Jakič I.: Vsi slovenski gradovi, Ljubljana: DZS, 1997
7. Kulturna krajina v dinamiki razvoja in varstva, Zbornik 6. letnega strokovnega srečanja DKAS, Portorož, november 1999
8. Slovenija – pokrajine in ljudje, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1998
9. Strokovne osnove za zavarovanje kulturne dediščine na območju KP Ljubljansko barje – delovno gradivo, LRZVNKD, Ljubljana, 2000
10. Pirkovič J.: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik št. XI, Ljubljana, 1993
11. Pirkovič J.: Celostno ohranjanje naselbinske dediščine, Vestnik št. XVIII, Ljubljana, 2005

Priloga:

- **Karta št. 1: Kulturna dediščina na območju Ljubljanskega barja**
- **Karta št. 2: Arheološka dediščina na območju Ljubljanskega barja**
- **Karta št. 3: Kulturna krajina in vrtnoarhitekturna dediščina na območju Ljubljanskega barja**
- **Karta št. 4: Naselbinska dediščina na območju Ljubljanskega barja**
- **Karta št. 5: Stavbna (profana, sakralna, sakralno-profana, memorialna in tehnična) dediščina na območju Ljubljanskega barja**

